

Ayət xan Ziyad (İsgəndərov)

“YAZARLAR” jurnalı N: 01 (01)
Yanvar - 2021

Təsisçi və Baş redaktor
Zaur Ustac

Redaksiya heyəti

Ayətəxan Ziyad (İsgəndərov)
Aydın Xan Əbilov
Vüqar Əhməd
İradə Aytel
Qılman İman
Təranə Məmməd
Adil Cəfəqəş
Pərvanə Bayramqızı
Kamal Camalov
Leyla Oruc
Faruk Habiboğlu
Adilə Nəzər
Sadıq Qarayev
Aysel Nazim
Təvəkkül Goruslu
Əsmər Hüseyn Xan
Rahim Üçoğlanlı
Ülkər Nicatlı
Şahnaz Şahin
Əjdər Əlizadə
Təranə Arifqızı
Mayıl Dostu
Gülşən Mustafa
Mövlud Ağamməd
Nərgiz Mirzəyeva

Texniki redaktor
Tuncay Şəhrili

Məsul katib
Araz Şəhrili

BU SAYDA YER ALAN YAZARLAR:

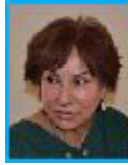
Zaur Ustac – 3.

Ayətəxan Ziyad– 6

Tərənə Məmməd -32

Şahnaz Şahin - 35

Adilə Nəzər -40

Araz Şəhrili - 50

Adil Cəfəkeş -56

Təvəkkül Goruslu - 59

Σ = 66 səh.

Çapa imzalanıb: 05.01.2021.

Zaur Ustac

BAŞ REDAKTORDAN

Salam olsun, çox dəyərli oxucum! Böyük Allahın izni ilə bu ilk sayla nəşrinə başladığımız “Yazarlar” jurnalı **2319 sayla 16/08/2007 tarixində dövlət** qeydiyyatdan keçərək uzun illər say ardıcılığı ilə xüsusi buraxılışlar şəklində (bu günə qədər on beş xüsusi buraxılış etməyə müvəffəq olmuşuq) və jurnalın rəsmi saytı olaraq **“WWW.YAZARLAR.AZ”** müxtəlif format və platformalarda fəaliyyət göstərmişdir. Bütün bu müddət ərzində hələ niyyət ərizəmizin “Məqsəd” bölümündə qeyd etdiyimiz **“Yaradıcı uşaq gənclərin dövrü mətbuatda çıxışını asanlaşdırmaq , onların tanınmasına köməklik göstərmək”** amala daim sadıq qalaraq yaşından və statusundan asılı olmayaraq daim qələm adamlarına dəstək olmağa çalışmışıq. İnşallah bu ilk sayımızla başlayaraq müntəzəm şəkildə ayda bir dəfə olmaqla ənənəvi qaydada kitabxanalar üçün çap olunacaq və hər say nəşr olunduqdan sonra yuxarıda göstərilmiş jurnalımızın rəsmi saytının **“YAZARLAR” PDF** səhifəsində PDF formatında yerləşdiriləcək. Jurnalımız yaxın beş ildə **“TƏRƏFSİZ ƏDƏBİYYAT TARİXDİR!”** çərçivəsində (*Başlama vaxtı: 01.01.2021 – ci il. Bitmə vaxtı: 01.01.2026 – ci il.*) bu qaydada fəaliyyət göstərəcək. əgər fəaliyyət planımda nəsə bir ciddi dəyişiklik olarsa bu barədə jurnal və saytda məlumat veriləcək. “Yazarlar” jurnalı və **“WWW.YAZARLAR.AZ”** olaraq qeydiyyat tarixindən bu günə qədər olan müddət ərzində gördüyümüz mühüm işlərdən biri də yazarlarımızın yeni kitabların nəşrinə görə **“YAZARLAR”IN**

YAZARI “ZİYADAR” nominasiyasında diplomlarla təltif olunması olub. Aşağıda 31.12.2020 – ci il tarixinə qədər bütün mükafatlandırılmış yazarların diplomların sayları və verilmə tarixləri qeyd olunmaqla siyahısını təqdim olunacaq. Bu siyahı ildə bir dəfə hər il jurnalımızın yanvar saylarında arxada qalmış ilin nəticələrinə görə təqdim olunacaq. Beləliklə bu günə qədər mükafatlandırılmış “ZİYADAR”-ların siyahısını təqdim edirik.

“ZİYADAR” MÜKAFATININ LAUREATLARI:

2018 – Cİ İL.

1. SAYMAN ARUZ N 001 – 04.05.2018 – BAKI.
2. SONA ABBASƏLİQIZI N 002 – 04.05.2018 – BAKI.
3. GÜNEL HÜSEYNLİ N 003 – 04.05.2018 – BAKI.
4. MƏRZİYƏ SARVAN N 004 – 05.05.2018 – BAKI.
5. ELÇİN ƏFƏNDİYEV N 005 – 01.06.2018 – BAKI.
6. İNTİQAM YAŞAR N 006 – 09.06.2018 – BAKI.
7. ADİL CƏFAKEŞ N 007 – 15.06.2018 – BAKI.
8. RİZVAN FİKRƏTOĞLU N 008 -23 .06.2018 – BAKI.
9. ETİBAR HƏSƏNZADƏ N 009 -14.07.2018 – BAKI.
10. TOFİQ QƏBUL N 010 – 31.07.2018 -NAXÇIVAN.
11. MÖVLUD AĞAMMƏD N 011 – 31.07.2018 – QUBA.
12. VAHİD ÇƏMƏNLİ N 012 – 02.08.2018– AĞDAM.
13. ZAVR İLHAMOĞLU N 013- 03.08.2018 – ŞƏKİ.
14. VÜSAL ŞABİZADƏ N 014 – 14.08.2018 – BAKI.
15. MAFİLA MÜNTEZİR N 015 – 15.08.2018– TÜRKiYƏ.
16. ŞƏHİN SENAYİ FƏRD N 016 – 24.08.2018 – TƏBRİZ.
17. ARZU GÖYTÜRK N 017 – 07.09.2018 – SUMQAYIT.
18. QƏLƏNDƏR XAÇINÇAYLI N 018 – 07.11.2018 – BAKI.
19. TƏRANƏ MƏMMƏD N 019 – 08.11.2018 – BAKI.
20. QƏRİB HƏSƏNOV N 020 – 12.12.2018 – BAKI.
21. XAQANİ ƏHMƏDOV N 021 – 25.12.218 – BAKI.

2019 – CU İL.

1. RƏFİQƏ ABBASOVA N 022 -10.02.2019 – BAKI.
2. KƏMALƏDDİN QƏDİM N 023 – 05.03.2019 – BAKI.
3. GÜLÜZƏ MUSTAFAYEVA N 024 – 06.04.2019 – BAKI.
4. SALAM İBRAHİMOĞLU N 025 – 01.07.2019. – SUMQAYIT.

5. İLQAR NƏSİROV N 026 – 09.09.2019 – BAKI.
6. ANAR BOLUSLU ƏLİOĞLU N 027 – 09.09.2019 – GÖRANBOY.
7. QABİL DƏRDLİ N 028 – 29.09.2019. – BAKI.
8. SEVDA İBRAHİMLİ N 029 – 29.10.2019. – BAKI
9. İLDIRIM ƏKBƏROĞLU N 030 – 31.10.2019. – BAKI.
10. KƏRİM TAHİROV N 031 – 24.12.2019. – BAKI.
11. HÜSEYNBALA MİRƏLƏMOV N 032 – 24.12.2019. – BAKI.
12. AFƏT MÜRŞÜDQIZI N 033 – 25.12.2019. – BAKI.

2020 – Cİ İL.

1. MEHMAN GÖYTƏPƏLİ N: 034 18.01.2020. – BAKI.
2. PƏRVANƏ BAYRAMQIZI N: 035 02.02.2020. – BAKI.
3. ÜLKƏR NİCATLI N: 036 02.02.2020. – BAKI.
4. MEYXOŞ ABDULLAH N: 037 25.02.2020. – BAKI.
5. GÜLŞƏN MUSTAFA N: 038 28.02.2020. – BAKI.
6. ƏFSANƏ RƏVAN N: 039 29.02.2020. – ŞƏKİ.
7. BALAYAR SADIQ N: 040 02.03.2020. – BAKI.
8. ETİBAR V'LIYEV N: 041 07.03.2020. – LƏNKƏRAN – BAKI.
9. NARGİS – NƏRGİZ İSMAYİLOVA N: 042 10.03.2020. – BAKI.
10. KAMAL CAMALOV N: 043 12.03.2020. – NAXÇIVAN.
11. TALEH XƏLİLOV N: 044 24.04.2020. – NAXÇIVAN.
12. VÜQAR ƏHMƏD N: 045 04.05.2020. – BAKI.
13. VİDADI AĞDAMLI N: 046 16.05.2020. – BAKI.
14. ARAZ ŞƏHRİLİ N: 047 17.05.2020. -BAKI.
15. LEYLA (LEYLA SƏFƏROVA) N: 048 20.05.2020. – NAXÇIVAN.
16. AYSEL XANLARQIZI – SƏFƏRLİ N: 049 01.06.2020. – BAKI.
17. LEYLA ABASOVA N : 050 16.06.2020. – BAKI.
18. ESMİRA GÜNƏŞ N : 051 20.06.2020. – BAKI.
19. ƏBÜLFƏT MƏDƏTOĞLU N: 052 20.07.2020. – BAKI.
20. TELLİ SƏNƏM BƏRÇALI N: 053 01.08.2020. – BAKI.

Zaur Ustac

“Yazarlar” jurnalının baş redaktoru.

Ayət xan Ziyad

ZAUR USTACIN UŞAQ DÜNYASI

VƏ

BU DÜNYANIN "GÜLLÜNÜN ŞEİRLƏRİ"

SÖZ ÇƏLƏNGİ

**Elmi rəhbər: Ramazan Qafarlı,
filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor**

Zaur Ustaj'ın çocuk dünyası

ve bu dünyanın kelime çelengi

"Güllü'nün şiirleri"

ÖZET: Oluşum tarihine dikkat edersek, çocuk edebiyatımızda her dönemin özgün örneklerinin “altın fon” kadar korunduğu açıktır.

Gelecek neslimizin eğitimi ve oluşumunda Abbas Sahhat, Abdulla Shaig, Mirza Alakbar Sabir, Suleyman Sani Akhundov, Mohammad Taghi Sidgi, Rashid bey Efendiyev, Samad Vurgun, Resul Rza, Mirvarid Dilbazi, Zeynal Khalil, Hikmet Ziya, Mikayil Rzaguluzade, İlyas Tapdig, Mikayıl Alibeyli, Rafig Yusifoğlu, Zahid Halil, Gasham İsabeyli gibi edebi mücahitlerin paha biçilmez hizmetleri vardı. XX yüzyılın 50`li yılların ikinci yarısından itibaren belirtilen dönemler içinde sonraki dönem özel bir öneme sahiptir. Geçmiş dönemlere kıyasla bu dönemin edebiyatı (çocuk edebiyatı dahil) tarih sahnesinde sosyo-politik bilinçte ilerici eğilimler kalite değişim ile unutulmaz oldu. Korney Chukovsky, Samuel Marshak, Arkady Gaidar ve Sergei Mikhalkov gibi mücahidler sayesinde edebiyat yeni bir aşamaya girdi ve sovyet ideolojisinden çok uzak yaratıcı kalıplar şekillenmeye başladı. Azerbaycan edebiyatı bu “savaştan” uzak duramadı. Kelimeye yeni bir bakış açısı göstererek, önceki zamanlara göre farklılıklarıyla dikkat çekiyor "Altmışlar" ve "yetmişler", bu zaman süzgecinden ayrılanlardır.

Şimdi Azerbaycan çocuk edebiyatı yeni gereksinimlerle dolu XXI.Yüzyıl sahnesini yaşıyor. Değişen dünyamız, çocuğun toplumdaki yenilikleri kavramasına yardımcı olacak örnekler oluşturmayı kaçınılmaz bir görev haline getirmiş, zamanın gerçekleri, çocuk edebiyatı da dahil olmak üzere bir bütün

olarak edebiyatı sürekli güncelleyen ve zenginleştiren yeni bir edebiyat türü yaratmayı zorunlu kılmıştır. Edebiyat eleştirmeni Zahid Khalil'in "Çocuk edebiyatının temel görevleri" başlıklı makalesinde belirttiği gibi, bu önemli görevlerin çözümü, yirminci yüzyılın 90'lı yıllarından sonra edebiyatla uğraşan kuşağa düştü.

Bu tür kalemlerin sahiplerinden biri, "60'lar" ve "70'ler" in yenilikçi yolunu başarıyla sürdüren, ancak ne yazık ki çocuk edebiyatı camiasına sadece bir kitapla ("Güllü Şiirleri") giren 26 kitabın yazarı Zaur Ustac'dır.

Makale, Z.Ustac'ın "60'lar" ve "70'ler" kuşağını sürdürmesinin özelliklerini tartışıyor.

ANAHTAR KELİMELER: Azərbaycan çocuk edebiyatı; "Altmışlar", "yetmişler" kursağı; edebi mücahitler; zamanın gerçekleri; "Güllünün şiirleri" kitabı.

Təşəkkül tarixinə diqqət yetirsək, uşaq ədəbiyyatımızda hər dövrün özünəməxsus nümunələrinin "qızıl fond" cövhəri qədərində qorunduğu aşkardır.

Gələcəyimiz olan nəslin təlim-tərbiyəsində və formalaşmasında Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq, Mirzə Ələkbər Sabir, Süleyman Sani Axundov, Məhəmməd Tağı Sidqi, Rəşid bəy Əfəndiyev, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Mirvarid Dilbazi, Zeynal Xəlil, Hikmət Ziya, Mikayıl Rzaquluzadə, İlyas Tapdıq, Xanımana Əlibəyli, Məstan Günər, Rafiq Yusifoğlu, Zahid Xəlil, Qəşəm İsabəyli kimi ədəbiyyat mücahidlərinin əvəzsiz

xidmətləri olmuşdur. Qeyd edilən zamanlar çərçivəsində XX əsrin 50-ci illərinin II yarısından sonrakı dövr xüsusi önəm daşıyır. Əvvəlki zamanlarla müqayisədə bu dövr ədəbiyyatı (*uşaq ədəbiyyatı da həmçinin*) tarix səhnəsində ictimai-siyasi şüurda mütərəqqi meyllərin keyfiyyət dəyişikliyi ilə yaddaqalan olmuşdur. Korney Çukovski, Samuil Marşak, Arkadi Qaydar, Serqey Mixalkov kimi mücahidlərin sayəsində ədəbiyyat yeni mərhələyə qədəm qoymuş, sovet məfkurəsindən uzaq yaradıcılıq nümunələri formalaşmağa başlamışdı. Azərbaycan ədəbiyyatı da bu “savaştan” qıraq qala bilməzdi. Əvvəlki zamanlarla müqayisədə fərqliliyi ilə diqqət çəkən, sözə yeni baxış sərgiləyən “altımışındılar”, “yetmişincilər” nəslinin zamanın məhz bu süzgəcindən ayrılıb seçilənlərdir.

İndi Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı da özünün yeni tələblərlə dolu XXI əsr mərhələsini yaşayır. Dəyişən dünyamız cəmiyyəti əhatəsində sıxan yenilikləri uşağın qavramasına, dərk etməsinə kömək edən nümunələr yaradılmasını qaçılmaz vəzifə olaraq qarşıya qoymuş, zamanın reallıqları yeni tipli ədəbiyyat yaradılmasını, bütövlükdə ədəbiyyatın, o cümlədən uşaq ədəbiyyatının da daim yenilənməsi və zənginləşdirilməsi tələbini qaçılmaz etmişdir. Bu həllivacib vəzifələrin həlli isə, ədəbiyyatşünas-şair Zahid Xəlilin “Uşaq ədəbiyyatının başlıca vəzifələri” məqaləsində xüsusi vurğuladığı kimi, XX əsrin 90-cı illərindən sonra ədəbiyyatda mövqe sərgiləyən nəslin öhdəsinə düşmüşdür.

Belə qələm sahiblərindən biri “60-cılar” və “70-cilər” nəslinin yenilikçilik yolunu müvəffəqiyyətlə davam etdirən 26 kitab müəllifi, ancaq, təəssüf ki, uşaq ədəbiyyatı cameəsinə yalnız bir kitabı ilə (“*Güllünün şeirləri*”) daxil olan Zaur Ustacdır.

Məqalədə Z.Ustacın “60-cılar” və “70-cilər” nəslinin yolunu hansı özünəməxsusluqları ilə davam etdirdiyindən bəhs olunur.

***

O qələm sahibi xoşbəxtdir ki, onun ədəbiyyata gətirdikləri qeyri qələm sahibləri tərəfindən də qəbul oluna, yaşadıla. Necə ki biz Z.Xəlil yaradıcılığında xalq ədəbiyyatı ruhunu, folklorun ilıq nəfəsini, Abdulla Şaiq üslubunu aşkar görürük, uşaq ədəbiyyatına eynilə Z.Xəlil tərzində yanaşma Zaur Ustacın da yaradıcılığında (uşaq şeirlərində) müşahidə edilir.

Hansı tərzdə?

Təqdim olunan məqalədə bu məqamlar zaman-zaman mühakimənizdə.

***

Əvvəlcə uşaq ədəbiyyatı nümunəsi

və bu müstəvidə Z.Ustacın mövqeyi haqqında

Uşaq əsəri, yoxsa uşaqlar üçün yazılan əsər?

Bu mövzu illərlə qələm sahibləri, o cümlədən ədəbiyyatşünaslar və tənqidçilər tərəfindən birmənalı qarşılanmamışdır.

Ədəbiyyatşünas Zahid Xəlil, Füzuli Əsgərli və Bilal Həsəni bu qənaətdədirlər ki, “uşaq ədəbiyyatı” dedikdə 3-17,18 yaşadək oxucular üçün yazılan ədəbiyyat nəzərdə tutulur. Həm də yazıçı hansı yaş mərhələsi üçün yazdığını, deyək ki, məktəbəqədər yaşda uşaqlar üçün (3-6 yaş); kiçik məktəb yaş dövrü (6-10 yaş); yeniyetməlik dövrü (10-14 yaş); yoxsa ilkin gənclik yaş həddi üçünmü (14-17 yaş) yazdığını irəlicədən nəzərə almalıdır [3. s.13; 2. s.3]. “Balaca oxucu çox tələbkardır, onun zəif əsərə maraq göstərməsi mümkün deyildir. Uşaq əsəri yaratmaq üçün sənətkarda istedad, əməksevərliklə yanaşı dünyaya uşaq gözləri ilə baxmaq, uşaq dünyasının incəliklərindən baş çıxarmaq bacarığı lazımdır. Yüksək sənət nümunəsi olan, uşaqların bəyəndiyi əsəri yazmaq üçün sənətkarda bədii sözdən istifadə məharəti ilə yanaşı, uşaq qəlbinin, hiss və duyğularının təbiiliyi, sadəliyi, təvazöğkarlığı, saflığı olmalıdır” [2. s.7].

Z.Ustaca görə, o əsər hamı tərəfindən qəbul edilir ki, hər kəs oxuduğu “hər kəlmədə öz hiss və duyğularını görə bilir. Bir bənd şeiri min əhvallı oxucu oxuyur, hamısı da düşünür ki, məhz bu sözlər onun üçün deyilib. Söz sənətində ustalıq, ədəbiyyatda təqdim etmə bacarığı – obrazlılıq – məhz budur, obrazlı desək, obrazın özüdür ...” [8. s.123.“Obrazın özü” məqaləsi].

“Uşaq yazıçısı necə və kimlər ola bilər?” sualını V.Q.Belinski belə cavablandırır: “Uşaq yazıçısının yaranması üçün olduqca çox şərtiər vardır: nəcib, sevən, diqqətli, sakit, körpəcə sadədil bir qəlb, yüksək məlumatlı bir idrak, predmetlərə aydın bir baxış, yalnız canlı bir təsəvvür deyil, həm də şairanə bir xəyal, hər şeyi canlı, zəngin surətlər halında təsəvvür etməyə qabil bir xəyal lazımdır” [1. s.12].

Tədqiqatçı Hədiyyə Şəfaqət haqlı olaraq yazır ki, “... biz uşağı nə vaxt görə biliriksə, uşaq ədəbiyyatı o zaman yaranır. Uşağı görmək üçün gərək uşağın özü ola. Yəni əyani material” [5.].

Fikrimizcə, mülahizənin daha dəqiq ifadə tərzi də mümkündür. Biz də bu mülahizəni təqdirəlayiq hesab edirik ki, hansı qələm nümunəsinin içində uşaq dünyası görünürsə, həmin əsəri uşaq ədəbiyyatı nümunəsi qəbul etmək olar.

Təbii ki, qələm sahibi ədəbi qəhrəmanını necə görürsə, hansı tərzdə qəbul edirsə, düşüncələrini o yöndə də qələmə alır.

Hədiyyə Şəfaqət “Problem” rubrikalı məqaləsində uşaq ədəbiyyatının qəhrəmanları haqqında mülahizələrinin ardını belə ifadə edir: “uşaq çaşmalıdır, ayağı işləməlidir, “2” almalıdır, yeməyini dağıtmalıdır, süd içəndə ağzının böyür-başı bulanmalıdır. Uşaqdır axı” ... “Beləcə uşaq ədəbiyyatı yarada bilərik” [5.].

Biz XXI əsrin uşağına bunlarımı təlqin etməliyik? Pinti, XIX, yaxud XX əsrin birinci yarısında qalmış uşaq obrazını? Azyaşlıya bu təbiətli ədəbi qəhrəmanı təqdim etməklə onu bu simadamı görmək istəyirik?

Bəs azyaşlının özü necə? Bununla barışacaq mı?

Belə olan halda gəlin görək bu günün uşağı kimdir?

Mən XX əsrin II yarısında dünyaya gəlmiş nəslin nümayəndəsiyəm, bu yaşım da mənə qaranlıq hər hansı işə əlimi bulaşdırmıram. Oğlum XX əsrin 80-ci illərinin əvvəlində dünyaya gəlib. Bir əlinin barmağının gücü çatmadığından iki əlinin barmaqlarını cütləşdirib televizorun pultunun düyməsini basıb uşaq filmlərinə baxırdı. Onun oğlu XXI əsrin əvvəllərində doğulub. Hələ əməlli danışmağı, qaydasınca yeriməyi bacarmadığı vaxtlardı, diski götürüb mənə uzadırdı ki, “baba, qoy”. Deyirdim ki, “mən bacarmıram, ata gəlib diski qoyar, sən də baxarsan”. Sizcə mənə cavabı nə olsa yaxşıdır? “Məni qucağına götür, boyum çatsın, özüm qoyum”.

Mülahizəmi süd qardaşım Ariflə bölüşəndə gülümsədi: sən XX əsrin 20-ci illərində dünyaya gəlmiş kişinin, Böyük Vətən müharibəsinin ağrı-acılarını, sarsıntılarını görmüş təfəkkür sahibinin oğlusan, oğlun XX əsrin 80-ci illərinin əvvəlində dünyaya gəlmiş nəslin övlədirdir, nəvən isə oğlunun oğludur, XXI əsrin əvvəllərində dünyaya gəlmiş nəslin nümayəndəsi.

Təxminən 80 illik zaman həddində doğulan üç nəslin nümayəndəsinin tərəkür tərzinə, hansı inkişaf yolu keçdiyinə diqqət yetirdinizmi?

XXI əsrin nümayəndəsi budur: qamışdan, qarğıdan “at” düzəldib çapan yox, səhərdən axşama qədər planşetlə, mobil telefonla, kompüterlə əlləşən!

Deməli, bu günün uşaq ədəbiyyatı da kimlər üçün yazıldığı ilə hesablaşmalıdır. Yazıçı “süd içəndə ağzının böyür-başını bulaşdıran” uşaq üçün yox, planşetlə oyuncaq kimi davranan uşaq üçün yazdığını ruhən qəbul etməlidir.

Əlbəttə, bunu da təbii qəbul etməliyik ki, uşaq – öz uşaq ömrünü yaşamalıdır. Amma unutmamalıyıq ki, bu günün dərindən “2” alan uşağı kimdənsə kömək uman deyil, dərslərinə özü hazırlayıb “2”-sini “5”-lə özü əvəz etməyi bacaran uşaqdır.

Türkiyə, Rusiya, Avropa, Amerika filmlərində uşaq obrazlarını xatırlayaq: uşaq böyük bacı-qardaşı kimi danışır, iri adam düşüncəsi ilə mühakimə yürüdür, üzləşdiyi vəziyyətdən çıxış yolunu özü arayır.

Biz “hansı qələm nümunəsinin içində uşaq dünyası görünürsə, həmin əsəri uşaq ədəbiyyatı nümunəsi olaraq qəbul etmək olar” deyəndə, bu təbiətli uşaqlar üçün yazılan əsərləri nəzərdə tuturuq. Başqa sözlə, XXI əsrin uşağı XX əsr vətəndaşının tanıyıb-bildiyi uşaq deyil, tamamilə özgə tərəkürə malik uşaqdır.

Biz bunu qəbul etməyə, zamanın bu diktəsi ilə barışmağa məhkumuq.

Ədəbiyyatşünas Z.Xəlil “Uşaq ədəbiyyatının başlıca vəzifələri” məqaləsində yazır: “90-cı illərin əvvəllərində (XX əsrin 90-cı illəri nəzərdə tutulur – A.İ.) uşaq ədəbiyyatı bütövlükdə yaşlı sənətkarların ümidinə qaldı. Sonralar yavaş-yavaş yeni qüvvələr yarandı” [4. s.10].

Z.Xəlilin ünvan göstərmədən ümumi qeyd etdiyi qələm sahiblərindən biri də, mənim qənaətimə görə, imzası 1988-ci ildən mətbuatda özünə pərəstişkarlar qazanan Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü, “Qızıl qələm” mükafatı laureatı, 2019-cu ildən Prezident təqaüdçüsü, “Yazarlar” jurnalının təsisçisi və baş redaktoru Zaur Ustacdır. Bu çağacan 26 kitabı nəşr edilib. Onlardan yalnız biri uşaq kitabıdır: “Güllünün şeirləri”. Və “Güllünün şeirləri” “uşaq ədəbiyyatı” istilahının tələblərinə cavab verdiyindən oxucu mühakiməsinə çıxarıyıq.

İlk dəfə sosial şəbəkədə rəqəmlərdən bəhs edən şeirləri ilə rastlaşdım. Bu şeirlər “Güllünün şeirləri” kitabından imiş. Və həmin əsərlər, içində uşaq dünyası görünən ədəbiyyat nümunəsi olduğundan diqqətimi cəlb etdi.

İlk görüşümüzdə işlətdiyi cümlə əsərləri ilə ünsiyyət bağlamağım üçün bir növ “açar” oldu: “Vur-tut bir uşaq kitabım var: “Güllünün şeirləri”. O şeirlərin ilk nümunələrini 2004-cü il dekabrın 12-də dünyaya gələn qızım Gülüzə 6-7 yaşda olanda yazmışam. Məktəbəqədər hazırlıq qrupları üçün metodik vəsait

kimi də təsdiq olunub... Bir də özüm uşaq yaşında yazdığım bir-iki uşaq şeirim var, vəssalam. Güman ki, bir də yəqin gələcəkdə nəvəm üçün yazmış olaram”.

Z.Ustac bundan sonra həqiqətən uşaqlar üçün yazmayacaqsız, təəssüf! Niyə təəssüf? Bu sorğumuza cavab “Güllünün şeirləri” haqqında düşüncələrimiz bitən yerəcən zaman-zaman mühakimənizdə.

***

Diqqət yetirdinizmi, hər üç zaman kəsiyi uşaq yaşının içində görünür: 1. Özü uşaq yaşında olanda yazdığı şeirlər; 2. Beş-altı yaşlı qızı üçün yazdığı şeirlər; 3. Nəvəsi körpə yaşında olacağı illərdə onun üçün yazacağı şeirlər.

Beləliklə, qətiyyətli olaraq qəbul etməyimiz gərəkir ki, uşaq ədəbiyyatı - uşaqlar haqqında yazılan əsərlər deyil, içində uşaq dünyası görünən əsərlərdir.

Uşaq ədəbiyyatı – uşağı dərk etdiyimiz andan, uşaq dünyasını içimizə hopdurub onu təzədən yaşadığımız andan qələmə alınan əsərlərdir. Körpəsinə əluifbanı necə öyrətmək, bütün elmlərin açarı olan riyazi biliklərə övladını necə isinişdirmək istəyi ataya Gülüzənin uşaq dünyasını təzədən yaşadıb. Ata altı yaşlı körpəsinin həyata baxışı ilə Azərbaycan əlifbasının söz dünyasına baş vurub, riyazi biliklərin cəngəlliklərinin hələ bəsit mərhələsində o sirli dünyaya sahib durmağın mətləblərini anlatmağa səy göstərüb övladına.

“Güllünün şeirləri” bu zərurətdən yaranıb. Müəllif kitabın 2011-ci ildəki nəşrinin “Ön söz”ündə bu barədə yazıb: “Gülü xanım təzə-təzə birinci sinfə gedirdi. Mən də həmişəki kimi işdə idim. Evdən zəng gəldi, cavab verəndə Gülü mənə sevinə-sevinə dedi ki, ata, “ A” hərfini keçdik, müəllim evə “A”-ya aid şeir tapşırıb, gələndə hərflərə aid şeir kitabı al gətir. Dedim ki, oldu. Məhdud vaxt içərisində ora-bura baxdım. Belə bir kitab tapa bilmədim. Çox maraqlıdır ki, bütün köşklərdə başqa dillərdə belə maraqlı, əyləncəli uşaq şeir kitabları olsa da, bizim dilimizdə yox idi” [8. s.126].

Daha sonra müəllif yazır: “...birinci, ikinci sinif şagirdlərinin böyük əksəriyyəti hərfləri ayrı-ayrılıqda tanısalar da, ilkin vaxtda hecadan sözə keçəndə böyük çətinliklə üzləşirlər. Sayı çox, sanbalı yox dərsliklər və iş dəftərləri uşaqları həddindən artıq yükləsə də bu tələbatı qarşılamır. Üstəgəl, ilk gündən başlayaraq hər gün ildırım sürətli proqramla irəliləyən tədris yükü uşaqları sıxır, yorur. Bunun kökündə isə onun sətəst oxuya bilməməsi dayanır. Bəlkə də ən ciddi problem tapşırıqların özlərinin deyil, şərtlərinin olduqca çətin anlaşılan və alternativdə asan bir-iki hecalı söz olsa da, çətin, üç-dörd hecalı sözlərdən ibarət olmasıdır. Aydın məsələdir ki, belə olduqda istər oxu olsun, istər hesab - uşaqların vəziyyəti çətinləşir [8. s.127].

“Güllünün şeirləri” bütün bu tələblər nəzərə alınaraq qələmə alınıb. Kitabda mövzular üzrə seçim edilməsə də, məktəbə hazırlıq yaşında olan uşağın “qolundan tuta biləcək”,

onlara bilgi verə biləcək şeirlər toplanıb: əlifbaya aid şeirlər, rəqəmlərə, aylara, ilin fəsillərinə, uşaqlara, təbiətə aid və vətənpərvərlik mövzusunda şeirlər. Hansı ki, valideyn himayəsi olmadan da uşağın özü bu şeirləri oxuyub dərk etmək, onlarla “dil tapmaq” imkanında ola bilər. 2016-cı ildə nəşr olunmuş kitabın titullarında oxuyuruq: “...kitab bilavasitə körpə, fidan balalara şeir öyrədənlərə kömək məqsədi ilə qələmə alınmışdır. Kitabda əlifbamızın hər bir hərfinə aid əyləncəli, məzəli, uşaqların asan əzbərləyə biləcəyi olduqca axıcı, yüngül hecalı şeirlər və 1-dən 10-dək rəqəmlərdən bəhs edən tapmacalar toplanmışdır. Kitab məktəbəqədər uşaq müəssisələrində tərbiyəçi-müəllimlər üçün əvəzəlməz vəsait olmaqla yanaşı, ibtidai məktəblərin birinci sinflərində əlifbanı öyrənərkən hər yeni hərf və rəqəm keçildikcə müəllimlərin “hər fə aid şeir əzbərləyin” tapşırığının da qarşılamaq iqtidarındadır” [7. s.4].

Z.Xəlil şeiriyyətinin ruhu

Z.Ustacın uşaq şeirlərində

Z.Xəlilin mükəddər uşaq poeziyası müstəvisində Z.Ustacın şeirlərini doğrulaşdıran, paralel tədqiqat müstəvisinə çıxaran hansı səbəblərdir?

Hər haldan öncə şeirlərdəki sadəlik, təbiilik, səmimiyyət, doğruluq!

Oxuyursan, baxırsan ki ilk baxışdan hamısı sənə tanışdır, amma bu zamanacan oxumadıqların, eşitmədiklərin, görmədiklərin təsiri bağışlayır. Hər kəlməsində sənə doğma olduğunu xatırlatmaqla hansı tərzdəsə təzə nə isə deyir, başa salır, öyrədir. O səmimiyyətlə ki, sənə “öyrədilən” bu “təzə nə isə”nin həqiqətən yeni olduğunu qəbul edirsən. Məsələn, “1” rəqəmi. Baxırsan ki, “1” rəqəmi sənə tanışdır. Amma yadında qalacaqmı ki, hansı hallarda “1” ilə qarşılaşa bilərsən? Bax, Z.Ustac məktəbə getməyə hazırlaşan uşağa bunu öyrədir. daha hər hansı bir ədəd əşyanı göstərib demir ki, “1” bu görkəmdə olur. “1”-i azyaşlının yaddaşında möhkəmlətməyin daha üstün vasitələrinə əl atır və bunun üçün toplama yox, yaddaşı daha çevik düşünməyə sövq edən “çıxma” əməlindən bəhrələnir.

Məsələn, üçdən iki çıxanda neçə qaldığının yolunu uşağa belə öyrədir:

Asan bir sual verim,

İnan, yoxdur beləsi.

Üçdən iki çıxanda

Söylə, qalır neçəsi?

Şeiri oxuyan azyaşlı da həmin sualı özünə verir: “Üçdən iki çıxanda neçə qalar?” Cavabı tapmaqda valideyn körpəsinə yardımçı ola bilər. Məsələn, hər hansı əşyadan üç ədəd stolun

üzərində yerləşdirər, sonra onlardan ikisini kənarlaşdırıb övladından soruşar: “ Stolun üzərində neçəsi qaldı?” Uşaq stolun üzərində bir ədəd əşya qaldığını görüb sualı cavablandırır.

Şeiri oxuyanda ilk olaraq müəllifin “güman, bir də yəqin gələcəkdə nəvəm üçün yazmış olaram” kəlmələri xatirimə gəldi. Deməli, Zaur balaca Gülüzəsini məktəbə hazırlaşdırarkən qızına nələri və necə öyrətdiklərini qələmə alıb. Ki, bu kitabı oxuyan gənc ailə başçıları, yaxud məktəbəhazırlıq qruplarında, ya da birinci siniflərdə dərs deyən müəllimlər şair atanın üzləşdiyi çətinliklərlə üzləşməsinlər, ata Zaurun Gülüzəsini məktəbə hazırlaşdırarkən bəhrələndiyi cəhdlərdən örnək olaraq istifadə etsinlər.

Bəzi müəllimlərə haqlı olaraq həmişə irad tutmuşam ki, məsələn, riyazi hesablama zamanı uşağa aparılan əməlin nəticəsini, başqa sözlə, $2+2$ -nin hazır cavabının 4 olduğunu demək düzgün mövqe deyil. Məktəbli hesablamanı bu yöndə “öyrəndiyi” halda digər məqamlarda yenə kömək üçün kimə isə möhtac olacaq, ona əməliyyatın nəzəriyyəsi öyrədildikdə isə... Nəzəriyyə elmdir, qanundur – ömürlük yaddaşa yazılırsa, ömürlük əlindən tutmuş olacaq. İstəyirsən yüz yaşa, istəyirsən milyonlar üzərində hesablama apar, fərq etmər.

Adətən məktəbliyə hesablama plyusdan (üstəgəl əmələndən) istifadə etməklə öyrədilir. Hamının bildiyi və müəllimin də tədris prosesi zamanı ilk olaraq istifadə etdiyi bu

variantdır. Z.Ustac isə fərqli mövqedədir. O, azyaşlıya azdan çoxa yox, çoxdan aza hesablamağı öyrətməyə səy göstərir.

Biliyə bu sayaq yiyələnmə isə insanı daha çevik düşünmək qabiliyyətinə, daha güclü məntiqi təfəkkürə sahib olmağa sövq edir.

“Təkrar biliyin anasıdır”. “1” rəqəminə həsr etdiyi ikinci şeirdə də şair həmin vasitədən bəhrələnir. Şeirdə daha iki rəqəmin adı çəkilir. Bununla azyaşlı oxucunun diqqətinə çatdırılır ki, ilk “1”, “2” və “3” rəqəmlərindən savayı nisbətən çətin tələffüz edilən “5” və “6” rəqəmləri də var. Və “6”-nı nə qədər azaltmaq lazımdır ki, “5” alınsın?

İndi bir az da

Çətinləşdi iş.

Neçə azalsa

“Altı”,

qalar “beş”?

Cavab yenə də “1”-dir ($6-5=1$).

...Uşaq yaddaşı ağ kağız kimidir, ora nəyi yazdın, necə yazdın, o cür də qəbul edəcək.

Z.Ustaca görə, rəqəmləri, hərfləri, dilaçma ərəfəsinin ilk kəlmələrini məktəb yaşına çatan uşağın yaddaşına “yazmaq” üçün rahat vasitələrdən biri də şeirdir. Axı şeir dilinin içində gizli pıçıltı ilə “oxunan” nəğmə var, bu nəğmənin adamın vücudunda cövlan edən ritmi var, bu ritmi “hərəkətə gətirən” musiqi var. Musiqi ilə öyrədilən söz isə yaddaşa tez həkk olur, asanlıqla və əbədilik hopyur. Z.Ustac elə buna görə körpəsinə əlifbanı və rəqəmləri öyrətmək üçün poeziyaya üz tutub.

Z.Ustaca görə, “A” hərfi ən müqəddəs hərfdir. Hər haldan öncə ona görə ki, Azərbaycan övladı üçün insanlığın zirvəsində qərar tutan “ana” və “Azərbaycan” kəlmələri “a” hərfi ilə başlayır:

“A” ilə “Ana” deyə

Aləmə səs salırıq.

“Azərbaycan” sözüne

“A” ilə başlayırıq. [6. s.6].

Hələ bu azmış kimi, Z.Ustac Azərbaycan əlifbasının “A” hərfi ilə başlayıb “Z” ilə sonlandığı, həmçinin “ana”, “ata” kəlmələrində iki “a” hərfi olduğu və “a” hərflərinin “n” və “t” hərflərini əhatəyə aldığı haqqında da azyaşlı oxucusuya informasiya ötürür:

Baxın “ana” sözünə,
Hərfləri kim sayar?
“N” ortada tək durub,
Hər tərəfdə bir “A” var.

Ata, Ana tək sözlər
A-nın nəfis ilməsi.
A-dan Z-yə hərflər
Əlifbanın töhfəsi.

“N” hərfinə aid sözdə isə tədris prosesi zamanı əlifba sırasının pozulmasının səbəblərinə aydınlıq gətirilir:

“N” iyirminci həfdir,
Düşüb qabağa amma.
Çünki onu bilməsək
Yaza bilmərik “ana”.

“N” hərfinə aid başqa bir bəndlik şəirdə isə uşaq ona doğma olan daha üç sözlə (“ninni”, “nehrə” və “nəvə” sözləri ilə) özünün lüğət fondunu zənginləşdirmiş olur:

“N” nənəmin **ninnisi**,

“N” nənəmin **nehrəsi**,

“N” nənəmin şipşirin

Noğul kimi **nəvəsi**.

Z.Xəlil yaradıcılığındakı sayaq Z.Ustacın da rəqəmlərə aid tapmaca xislətli şeirləri var. Məktəbəqədər yaşda olan, hələ əlifbanı bilməyən, rəqəmlər haqqında bəsit təsəvvürə malik uşaqlar üçün yazılıb.

Müqayisə üçün diqqət yetirək: Z.Xəlilin tapmaca-şeirlərində cavab ya şeirin sərlövhəsində, ya da şeirin içində axtarılır, Z.Ustacda isə sual oxucuya müəllifin özü tərəfindən ünvanlanır. Həm də olduqca asan, hələ hesablama əməlidən zərrəcə anlayışı olmayan azyaşlının sualı dərk edə biləcəyi tərzdə:

Hansı qoçaq tez deyər,

Söyləyin, ay uşaqlar?

Xor-xor yatan pişiyin,

Neçə xumar gözü var?

İt və pişik uşağın ən çox sevgi, məhəbbətlə əhatə etdiyi ev heyvanlarındandır. “Pişiyin neçə gözü ola bilər?” sualını müəllifdən qəbul edən azyaşlı öncə hər gün evdə gördüyü pişiyi göz önünə gətirir. İnsanda da, pişikdə də iki göz olduğunu yəqin edir və beləliklə, cavab tapılmış olur.

Bu sıralanma 10 rəqəminə qədər davam edir.

Diqqət yetirək:

Eşitdim, öyrənmisən

İndi daha saymağı,

Adamın bir əlində

Neçə olur barmağı?

Artıq istiqamət verilib. Uşaq bir əlindəki barmaqlarını sayır və məlum olur ki, insanın bir əlində 5 ədəd barmaq var.

Yaxud, “6“ya aid şeir-tapmaca:

Cavabını kim verər,

Belə asan sualın;

Dörd ayağı, qulağı

Neçə edər ulağın?

Şeirdə ulağın ayaqlarının sayı müəllif tərəfindən artıq qeyd olunub (4), qalır ulaqda neçə qulaq olduğunu xatırlamaq. Ulağı daha yaxından tanımaq imkanı olan kənd uşaqları ulaqda neçə qulaq olduğunu yaxşı bilir, şəhərli uşaqlar da bunu, güman, cizgi filmlərindən görməmiş olmazlar. Beləliklə, uşaq 4-ün üstünə 2 rəqəmini gəlir və cavab məlum olur: $4+2=6$.

At yanında balası,

Gəzirdi otlaqları.

İkisinin bir yerdə

Neçədir ayaqları?

“8”-ə aid bu şeir-tapmacanı cavablandırmaq o qədər də çətinlik törətmir. Çünki 4-ə aid şeirdə dəvənin ayağının dörd olduğunu yaqin etmişdik. At da eynilə dəvəyə bənzər bədən quruluşunda olduğundan, uşaq atın da ayağının dörd olduğunu təxmin edir. Elə isə atın ayaqlarının sayı ilə balasının ayaqlarının sayı birlikdə nə qədər edər? $4+4=8$.

Bir cəhətə də diqqət yetirməyi unatmıyaq. Z.Xəlilin yaradıcılığında uşaq poeziyasının tələbini ödəyən bütün şeir nümunələri ilə qarşılaşdığımız halda, Z.Ustacın şeirləri əsasən bir bənddən (dörd misradan), yaxud iki, ya üç bənddən ibarət

olur. Özünün ifadə tərzilə desək, uşağın şeiri daha rahat və tez qavraması üçün.

Yaradıcı ömrünü bütünlüklə uşaq ədəbiyyatına həsr etmiş Z.Xəlilin də hərflər və rəqəmlər haqqında əsərləri var: “Hərflər”, “İki yumurta”, “Hesab”, “Hesab dəftəri”, “2” əhvalatı” şeirləri və “Sıfırın nağılı” mənzum nağılı. Bu şeirlərdə hərflərdən və riyazi əməliyyatlardan, onların ümumi görünüşündən, bənzər, yaxud fərqli əlamətlərindən bəhs olunur. Yazıçı uşağa sadəcə bilgi verməklə kifayətlənmir, eyni zamanda məktəblini məntiqi cəhətdən düşünməyə də sövq edir. Məqamı ikən qeyd edək ki, Z.Xəlilin bu kimi şeirləri zamanında Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında yaranmış boşluğu dolduran azsaylı nümunələrdən olub və bu gün də əvvəlki təravətini, oxucu məhəbbətini qoruyub saxlamaqdadır.

Z.Xəlil şeirlərini əsasən XX əsrin 70-ci illərində qələmə alıb, Z.Ustac isə ondan illər sonra. İlk dəfə 2011-cu ildə nəşr olunan “Güllünün şeirləri” bağça və ibtidai sinif müəllimləri üçün dərs vəsaiti qismində tövsiyə edilmiş, 2019-cu ildə Təhsil Nazirliyi tərəfindən məktəbəhazırlıq qrupları üçün nəzərdə tutulmuş 3 hissəli dərsliyin “Məktəbə hazırlaşırıq” adlı həmin dərsliklər üzrə 2 hissəli metodik vəsaitinin I və II hissələrinə daxil edilmişdir. 2016-cı ilə qədərki nəşrlər “Güllünün şeirləri”, 2019-cu və 2020-ci illərdəki təkmilləşdirilmiş nəşrlər isə “Güllünün şeirləri” adlandırılmışdır

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Taleh Xəlilov kitaba yazdığı “Ön söz”də müəllifi haqlı olaraq “novator şair”

adlandırmış, kitaba daxil edilmiş şeirlərin “böyük dəyəərə malik müəliə material”, “müasir əhəmiyyətinə görə qiymətli” olduğunu qeyd etmişdir. T.Xəlilova görə, “vəsaitdə fənlərarası inteqrasiya da düzgün qurulmuşdur”. Məqalə müəllifi dərs vəsaitinə hərflərlə birlikdə rəqəmlərin də daxil edilməsini “Azərbaycan dili fənni ilə riyaziyyat fənni arasındakı inteqrasiyanın bariz nümunəsi” qismində dəyərləndirmişdir: “Vəsaitdə Azərbaycan əlifbasının hər bir hərfi üçün tək-tək əyləncəli, uşaqların asan əzbərləyə biləcəyi dili asan, olduqca axıcı və yüngül hecalı şeirlər verilmişdir” [6. Xəlilov Taleh. “Ön söz” məqaləsi. s.3, 4 və 5].

Tənqidçi-ədəbiyyatşünas, doktor-professor Qurban Bayramov Z.Ustac şeiriyyətinin “sirlərini” incələyib onları “ədəbi ştamlardan uzaq” adlandırır: “Zaur Ustacın ədəbi fəaliyyəti çağdaşçılıqla bərabər ən çox gələcəyə, perspektivə yönəlikdir. Onun yaradıcılığı həm də yaxşı olacaq dərəcədə sosialyönümlüdür”, - yazır, - “bezdirici deyil, maraqlı doğurur”, “impulativ deyildir, ardıcılıq, mütəmədilik, məqsədyönlülük, prinsipiiallaq üslubunu, yazı-mövzu yönümünü-yönəmini” şərtləndirir. Müəllif, yazıcının “hər şeyi öz adı ilə çağırmaq”, türkçülüüyü və azərbaycançılığı təkəcə qanla, soyla deyil, həm də şüurla bağlamaq missiyasını, ənənəvi yolda qeyri-adiliyi tapmaq və müxtəlif ədəbi ölçülərdə (deyəklər, janrlarda)” şərh etmək bacarığını yüksək qiymətləndirir.

Z.Ustacın ümumən yaradıcılığı haqqında deyilən bu qənaətlər şairin uşaq şeirlərində də aydın müşahidə olunur.

Həyatın çox gərmişlərindən bixəbər böyüyən uşaqlar sadələvoh olduqları qədər də ağıllı və düşüncəli; şıltaq və dəcəl olduqları qədər də təkminli, qayğıkeş, bir-birini başa düşən, qəbul edəndirlər. Yay sevirilər – heç vaxt görmədikləri yerlərə səyahət edəcəklər axı. Qışı da sevirilər - qartopu oynayacaqlarına, qardan şaxta baba, qar qız düzəldəcəklərinə, şaxtalı havada buz üzərində sürüşəcəklərinə görə. Yazın, payızın da özünəməxsus özəllikləri var onlar üçün. Birində uca Tanrının rəngkarı olduğu özəl bir dünyaya vurğun kəsirlilər, digərində Ulu Yaradanın son “şah əsəri” olan insanı yaşatması üçün yoxdan var etdiyi nemətlərin ətrini, dadını çıxarırlar özləri üçün.

Bu sevgilər içərisində onları daha çox qayğılandıran Vətənə, Ana torpağa məhəbbətdir. Yanvarın, fevralın, martın öz özəlliyi olduğu kimi, payız aylarının da özünəməxsusluqları uşaqlar üçün cəlbedicidir. Onlar məktəbi, kitabı daha çox sevirilər. Axı yaxşı oxumasalar həyatda mükəmməl insan ola bilməzlər. Bunun üçünsə kimə minnətdar olmaq lazımdır? Müəllimlərinə, kitablara, hər kəsdən öncə isə ömrünü övladlarına fəda edən valideynlərinə.

Z.Ustacın uşaq şeirlərində gələcəyimiz olan balalara bunlar tələqin olunur. Və artıq qeyd etdiyimiz kimi, uşağın çox rahatlıqla dərk edəcəyi, qəbul edəcəyi anlamlı deyim tərzində.

...Q.Bayramov Z.Ustacın yaradıcılığında bir cəhətə də xüsusi önəm yetirir. Yazıcının “baxımsız qalmış, gözdən-könüldən iraq salınmış, unudulmuş yox, unutturulan mövzulara da

ürəklə, cəsarətlə göz yetirməsinə, necə deyərlər, kölgədə saxlanılan həqiqətləri gün işığına çıxarıb yaddaşları dirildən kitabə” çevirməsinə. Z.Ustacın belə yadigarlarından biri unudulmaqda olan “USTAC” istilahına təzədən həyat verməsidir. Azərbaycan kişi adlarının izahlı lüğətində “sənətkar, öz peşəsinin bilicisi” mənəsini daşıyır, Z.Ustacın öz qənaətinə görə isə, “qələmdar olmaq missiyası”nı.

***

Əvvəldə Z.Xəlilin “Uşaq ədəbiyyatının başlıca vəzifələri” məqaləsinə istinad edərək XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində uşaq ədəbiyyatının bütövlükdə yaşlı sənətkarların ümidinə qaldığını, sonralar yavaş-yavaş yeni qüvvələr yarandığını diqqətə çatdırmış və bu yeni qüvvələr sırasında Z.Ustacın özünəməxsus yeri olduğunu qeyd etmişdik...

Z.Xəlil yaradıcılığından bəhs edəndə həmişə demişəm ki, o, xoşbəxt taleli yazıçılarımızdandır. Hər haldan öncə ona görə ki, Abdulla Şaiq yaradıcılığına, folklorə, şifahi xalq ədəbiyyatına bağlılıq onu bu günkü uçalığında qərarlaşdırıb. Həmçinin bir də ona görə ki, Z.Xəlilin uğurla inkişaf etdirdiyi uşaq ədəbiyyatımız bu gün Z.Ustac kimi qələmdarların yaradıcılığında özünəməxsus yönümdə davam etdirilir.

Ədəbiyat siyahısı:

1. Belinski V.Q. Seçilmiş əsərləri. Bakı-1948.;

2. Həsənli Bilal Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı-“Müəllim” nəşriyyatı-2015, 522 səh.;
3. Xəlil Zahid, Əsgərli Füzuli. Uşaq ədəbiyyatı. Bakı-2007, 490 səh.;
4. Xəlil Zahid. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı-2019, 306 səh.;
5. Şəfaqət Hədiyyə. Uşaq ədəbiyyatında obrazlar və dərsliklər. Problem. 2 iyul 2012-ci il [<https://modern.az/az/news/25987>];
6. Ustac Zaur. “Güllünün şeirləri”. Bakı-“Mücrü”-2020, 40 səh.;
7. Ustac Zaur. “Gülünün şeirləri”. Bakı-2016, 30 səh.;
8. Ustac Zaur. Qələmdar. Bakı-2020, 300 səh.

Ayətخان Ziyad (İsgəndərov)

Azərbaycan Yazıçıları

və Jurnalistlər birliklərinin üzvü,

yazıçı-jurnalist, tədqiqatçı.

Təranə Məmməd

GÖZƏLLƏRİMİZ NAMUSUMUZDUR

Bu yaxınlarda yazıçı Əlabbas Bağirovun “Gözəl” adlı hekayəsini oxudum. Daha doğrusu, hekayəni Səməd Hətəmovun qiraətində dinlədim. Aldığım təəssürat o qədər maraqlı və sarsıdıcı oldu ki, onu sizinlə bölüşməyi qərara aldım.

Gözəlliyn nisbi olduğunu hesab edirəm. Çünki birinə gözəl görünən o birinə kifir görünə bilər və tam əksinə. Lakin ümumi qəbul edilmiş gözəllik standartları olub hər xalqın.

Qarabağda boylu-buxunlu, sərv qamətli, ağbəniz, uzun saçlı qızlar çox idi. Bu qızların təbii gözəlliyi insanı valeh edirdi. Gözəllikdən danışarkən elə öz bibilərimi və xaləmi də deyər edə bilərəm. Kiçik bibim hamıdan gözəl idi. İncə belli, hündür boylu, iri gözlü bu qızı görəndə ona vurulurdu. Bəxtinə əvvəl əfsanəyə bənzər sevgi, sonra oğul-qız anası, ən sonunda isə şəhid anası olmaq yazıldı bu gözəlin. Ömrünün sonuna qədər gözəlliyini, sevgisini – hər şeyi oğlunun həsrətinə bağışladı, lakin Qarabağ müharibəsində itkin düşmüş oğlu hələ də gəlib çıxmayıb...

Bu tale, bu bəxt çox acınacaqlıdır, lakin oxuduğum “Gözəl” hekayəsinin qəhrəmanının taleyi mənə daha dəhşətli göründü. Əsər gözəl bir qadının qardaşı oğlu tərəfindən söylənilən hekayədir. Müəllifin bu üsulu seçməsi də təsadüfi deyil, mənə. Bu üsul yazıçı tərəfindən oxucunu daha da təsirləndirmək məqsədilə seçilib

sanki. Əsərin balaca qəhrəmanının: “Bibi, bibi, ay bibi!”- deyə qopardığı haray indi də qulağımdadır.

Əsər gözəl bir qarabağlı qızın erməni əsirliyindən qayıtdıqdan sonrakı həyatından bəhs edir. Elə əsərlər var ki, onları oxuduqdan sonra bir müddət susursan. Əsərin yaxşı və yaxud pis olduğu haqda düşünə bilmirsəm, çünki o səni səndən alıb başqa bir aləmə apara bilir. Əlabbas müəllimin “Gözəl” əsəri məhz belələrindəndir. Müəllif dünyaya sığmayan faciəni kiçik bir hekayəyə ustalıqla yerləşdirib. Burda suallar və cavablar var. Burda mühakimə və müdafiə var. Burda qeyrət deyilən anlamın öz qiyməti, öz dəyəri var.

Qarabağ müharibəsinin yaddaşımıza yazdığı faciələrdən biridir bu hekayə. Son ana qədər qardaş oğlunun bibisi haqda danışdıqlarını dinlədikcə haldan-hala düşür oxucu. Və sonda mütləq sakitcə göz yaşlarını silib düşünür: “gözəlləri qoruya bilməyənlərin özlərinin yaşamağa haqqı varmı? Əsirlikdə olan qadınlarımızın ahı bizi yaşamağa qoyacaqmı? Və nəhayət, bu faciələrin qisası nə zamansa alınacaqmı?”

Təəssüf ki, mənim bibim də bu dünyadan oğlunun qisası alınmadan getdi...

Əsərin qəhrəmanının da qisası alınmayıb hələ.

Zənnimcə, qadın həmişə kişinin namusu olub. Gözəl qadınların həmişə müdafiəyə, xilasa ehtiyacı var. Qadının bəzən mənəvi dayağa daha çox ehtiyacı olur. O, sussa da, dərdini heç kimə deməsə də, içində həmişə bu dayağı axtarır, gözləyir. Tapmadıqda isə nələrə əl atacağı təsəvvür etmək belə çətindir.

Əsərin məzmununu, onun qəhrəmanlarının adlarını bilərəkdən açıqlamıram ki, ona yarada bildiyim marağınızı qoruyub saxlayasınız. Tək onu demək istəyirəm ki, əsərdə bir nakam qızın həyatında baş verənlərdə müqəssir olan Qarabağ müharibəsinin törətdiyi faciənin bir kiçik hissəsi məharətlə təsvir olunub.

Əsərin qəhrəmanı olan gözəl qız sonda faciəvi şəkildə ölür. Ölür ki, onu müdafiə edə bilməyən kişilərə ölümüylə cəza versin. Bu gözəl qadın ölümüylə onu qoruya bilməyən kişilərdən daha güclü olduğunu sübut edir. Məncə, budur bu kiçik hekayənin böyük qayəsi. Müəllifə dərin təşəkkür hissiylə uğurlar, Sizlərə isə Əlabbas Bağırovun “Gözəl” hekayəsini oxumağı tövsiyə edirəm.

Təranə Məmməd

Yazar

Şahnaz Şahin

CAN DE Kİ, CAN DA EŞİDƏSƏN

Esse

İnsanlararası və ailədaxili münasibətlər, davranış qaydaları, qarşılıqlı hörmət, ehtiram, sevgi hisslərinin daim nəzarətdə saxlanması məsələləri hər vaxt məni diqqətli olmağa vadar edib. Borca verilən salamdan, əvəzi güdülən paydan uzaq durmağa çalışmışam. Salamı birinci verməyin, imkansızın qapısını açmağın savab və fəzilətli olmasını valideynlərimdən əxz etmişəm. Özündən böyüklərin hörmətini saxlamağın yollarını öyrənmişəm, cahil danışanda susmağa, gərək olmayınca danışmamağa üstünlük vermişəm. ..Bəzən düzgün anlaşılmasam da hərəkətimin düzgünlüyünə inanmışam, qəlb qırmamağı, kimsəsizə həyan durmağı, əl tutmağı, yıxılanı qaldırmağı, uşaqları, insanları, təbiəti , onun həyat verici elementlərini- suyu, havanı, günəşi, torpağı, küləyi, odu sevməyi vacib hesab edirəm. Ən çətin anlarında gülümsəməyi bacarmaq asan deyil, bilirəm, amma lazımdır, dərdin, kədərin üzünə meydan oxumaq deməkdir bu, mən güclüyəm, bu aşırımı da aşacağam, bacaracağam deməkdir!.. Belə adamlara optimist deyirlər, ən qaranlıq tuneldə olsa belə lap uzaqlardan bir işıq görə bilir belələri. Hər zülmət gecənin bir işıqlı səhəri olduğuna inanır...

...Nədir can? Can hava quşudu, qalmaz bu təndə deyilir “Əsli və Kərəm” dastanında. Yəni bir növ ruh anlamına gəlir. Baxışın can almağı var, candan

can vermək var, cana doymaq, candan olmaq, can vermək, can almaq,
cana gəlmək, canın sıxılmağı var..

...Çırtma vursan can çıxar,

Can gəlincə can çıxar!..

Arzudan qanad çıxart,

Taxım, yanına gəlim...(Ş.Ş)

Sən elə bilirsən asandı sevmək?!..

Canın çat-çat olar, ah çıxar üzə...

...Sən hələ bilmirsən, bilmirsən sevmək

Dünyadan könüllü əl götürməkdə.

Yarımcan adama yeni can vermək,

Ölüb inandırmaq heç nə deməkdə..!?(Ş.Ş)

“..Önümü

qəlibə salınmış sevgilər kəsdi, Ustad.

Canımı

ölçülü-biçili adamlar sıxdı..” Ş.Ş (“Darısqallıq həddi” poeması)

Can ana, can vətən deyirik, dilimizdə can sözü ilə bağlı çoxmənalı ifadələr işlənir. Bir qismini yuxarıda sadalamışam, bəzilərini də alt mənası ilə deyim, məsələn, can çəkmək-tənbəlliyi, can bəsləmək-özünə yaxşı qulluq etməyi, can bahası- qan tökərək nəyisə əldə etməyi, can çürütmək-sevmədiyini, istəmədiyini birilə yaşamağı, can qoymaq- birinin yolunda çox əziyyət, zəhmət çəkməyi, canı yanmaq- yaxşılığını istəməyi bildirir. Bir də var can deyib can eşitmək...

Gəlməsin yad bu gözəl gülşənə, canan gəlsin,

Can deyək, can eşidək, can evinə can gəlsin...(S.Rüstəm)

Bizim yaxın və uzaq münasibət qurduğumuz insanlar, ailə üzvlərimiz, qohumlar və dost-tanışlarımız var. Bu gün isə virtual dünyadan tanıyıb qəlbə, ruha yaxın hesab etdiklərimiz də üstəlik. Heç üzünü belə görmədən doğmalaşdıqlarımız, elə yaxın yoldaş, dost kimi hörmət etdiyimiz və bizi də eynən bu cür qəbul edənlər var. Uzaq ya da yaxın, doğma ya da ki, yad olsun, insanlar arası münasibətlərin öz qaydaları, qanunla təsbit olunmayan qanunları, “həddini bilmək” anlayışı vardır. Amma bu məsələdə həddini bilənlərlə yanaşı, həddini aşanlar və ümumiyyətlə həddin nə olduğundan bixəbərlər də var. Hədd daxilində münasibət saxlayan insanlar heç vaxt başqasına zərər verməz, özünü başqasından yüksək hesab etməz, kimsəni təhqirə, əzməyə qalxmaz... Bu cəmiyyətdə həddini aşanlar daha çox rast gəlinir və buna saysız nümunələr göstərmək olar. Əgər həddi aşan kimsə bilərəkdən qarşısındakı şəxsə meydan oxuyursa, hədd anlayışından bixəbər olan bunu mahiyyətə varmadan, sonu düşünmədən, nəticəni fikirləşmədən edir. Bu isə daha pisdir. Hədd gözləyən özünü kiməsə borclu bilirsə, həddi aşan əksini düşünür... Başqasının fikrini doğru olsa belə hesaba almamaq, özünü hamıdan ağıllı, bacarıqlı, düşüncəli hesab etmək çox zaman qarşılıqlı münasibətləri korlaya bilir...

...Etiket qaydaları insanlar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsində böyük rol oynayır. Hər hansı bir qaydanın səhv tətbiqi münasibətləri gərginləşdirə ya da ümumiyyətlə poza bilir. Məsələn, yersiz zarafatlar, müraciət formalarının düzgün seçilməməsi şəxsə ziyan gətirir. ..Çox zaman valideynlər özü də böyüdüb ərsəyə yetirdikləri, müəyyən yaş dövrünə gəlib çatan, artıq öz yetkin fikri, analiz etmə bacarığı, düşüncəsi olan övladını belə hələ də uşaq hesab etdiyi səbəbindən bilmədən incidir. Əlbəttə biz elə ailə dəyəri olan ölkədə yaşayırıq ki, bizdə böyük sözü, məsləhəti vacib və dəyərlili hesab olunur. Amma burda da bir hədd mütləq vardır və bu gözlənilməlidir!..

Yadıma Respublikanın Əməkdar Artisti, Bakı KVN yaradıcı üzvü, istedadlı Tahir İmanovun bir tamaşaçının sualını cavablandırması düşdü. Sual təxminən belə idi :

-Sizin babanız indi sizə, gördüyünüz işlərə necə reaksiya verərdi ?

Cavab çox aydın və dəqiq oldu :

-Babam elə sağlığında bizi həmişə dəstəkləyib və son vaxtlarda harasa zəng vuranda özünü "Tahir və Cabir İmanovların babasıyam" deyər təqdim edirdi..

Bax budur böyüklük, budur insana, övlada, dosta, yoldaşa olan dəyər...

Ona da şəxsi təcrübəmdən əminəm ki, sevgi sevgi doğur, qəzəb, nifrət də eynisini...Hörmət, sayğı, diqqət özünü saflaşdırmaya və sevilməyə yoldur. Nə vermişsənə onu da alacaqsan, nə əkmisənsə onu biçəcəksən, aşına tökdüyün bir gün mütləq qaşığına çıxacaq...

...Azalır hər gün hava da,

Quruyur suyum, çörəyim.

Bozarır qanımin rəngi,

Solur binəvə ürəyim...

...Dünya kürə şəklindədi,

Yolundan ehtiyatlı ol.

Fırlanıb özünə dəyər,

Oxundan ehtiyatlı ol...\$.Ş

Və yadda saxlayın ki, verdiyiniz dəyər tək-cə o şəxsin deyil, həm də sizin özgüvəninizdi, heç vaxt “çor” dediyiniz adam dönüb sizə “can “ deməyəcək..

Can söyləyin ki, can da eşidəsiniz...!

Şahnaz Şahin

Yazar

Adilə Nəzər

XIX ƏSRİN ƏN HƏYACANLI ƏFSANƏSİ – TAHİRƏ QÜRRƏTÜLEYN

XIX əsr Orta Şərqi ictimai-siyasi mühiti **Tahirə Qürrətüleyin** yaratdığı qadın azadlığı hərəkatının vüsəti və tərəqqisi ilə də əlamətdardır. Bu baxımdan Tahirə Qürrətüleyin fəaliyyətini, mübarizəsini və şəxsiyyətini əsrin ən həyəcanlı əfsanələrindən biri kimi səciyyələndirmək lazımdır.

O, bir şairdir, o bir ilahiyyatçıdır, o bir inqilabçıdır. Onun üstün məziyyətlərini ayrı-ayrılıqda da təhlil etmək olar, amma bu onun tarixi şəxsiyyət kimliyinə xələl gətirə bilər. Çünki Tahirənin şairliyi dini əqidəsinin izharına və təbliğinə xidmət edirdi, dini inancı isə onu həqiqət yoluna yönəltdi. Bu yol dövrün sərt və acı həqiqətləri ortaya qoyaraq onu inqilabçı olmağa vadar etmişdi.

Əsil adı Zərrintac Bərəğani, (bəzi mənbələrə görə Fatimə, künyəsi Ümmü Səlimə) sonradan Babın ona verdiyi Tahirə (təmiz, saf) Qürrətüleyin (göz nuru və ya gözün təsəllisi) adı ilə tanınan bu qadın dövrünün ən tanınmış ailələrindən biri olan Qəzvin müctəhidi Hacı Molla Saleh Bərəğaninin qızı idi. Uşaq yaşlarından atasından və atasının təyin etdiyi müəllimlərdən tarix, ilahiyyat (din fəlsəfəsi), ictimad, hüquq, fars ədəbiyyatı və xüsusilə şeir sahəsində mükəmməl təhsil almışdı. 13 yaşına çatanda artıq qızlardan ibarət qruplara müəllimlik edirdi. Qeyri-adi yaddaşı və intellekti vardı. Atasının onun barəsində üzlərək

deyirdi: Əgər bu qız oğlan olsaydı evimi, ocağımı aydınladardı, mənim yerimi (vəzifəmi) tutardı.

Tahirə təxminən 14 yaşlarında ailəsi tərəfindən əmisi Qəzvin Cümə İmamı Molla Tağının oğlu Molla Məhəmmədlə evləndirilir. İki oğlan, bir qız olmaqla üç övlad sahibi olur, ancaq dini inancı, əqidəsi səbəbilə övladlarından uzaqlaşdırılır.

Tahirə Qürrətüleynin bir qadın dini lider kimi bənzərsizliyini bizə gəlib çatan şeirlərinin dinamizmində görmək olar. Əfsuslar olsun ki, onun az sayda şeirləri qalıb. Tədqiqatçıların fikrinə əsasən, Babi sənədlərinin əksəriyyəti 1852-ci il qırğınlarında məhv edilmişdi. Buna görə də, Tahirənin ancaq şifahi olaraq yayılan, sonradan qələmə alınan şeirləri qalıb. Babilər o şeirləri dildən-dilə ötürərək yayırdılar və təbii ki, bu da bəzi şeirlərin qismən təhrif olmasına səbəb olurdu.

Tahirə Baba (əsil adı Seyid Əli Məhəmməd Şirazi – Babilər hərəkatının rəhbəri, Bəhai dininin iki peyğəmbərindən biri və birincisi) məktublarını adətən şeirlə yazıb. Məktublarda gizli mətləblərdən söz edildiyi üçün başqa şairlərdən də sitatlar gətirilmiş ola bilərdi, bu səbəbdən ilk şeirlərindən bəzilərinin başqa şairlərin şeirləri ilə qarışdığı da məlum olub. Şeirlərinin əksəriyyəti klassik və bir az da çətin üslubda, ərəb sözlərindən olduqca az istifadə edilməklə fars dilində yazılıb. Müasirləri onu çox vaxt bombardmançı deyərək, tənqid ediblər. Bu da yəqin ki, onun reallığa inqilabçı baxışlarından irəli gəlirdi. Ruhunda, təbiətində bir qaynarlıq olan şairin zərif ritmlərlə səslənən şeirlərində belə ecazkar bir ilham var idi. Tahirənin şeirləri sanki diskussiya şəklindədir.

Oxucuya qarşılıqlı söhbətin mətni təsirini bağışlayır. Ya Tanrıya, ya da ona görə, Tanrının təzahürü olan Baba ünvanlanan şeirləri vəcd dolu sevgi, əzab-əziyyətin izharı, amma bu əzabdan qətiyyətlə şikayəti olmayan, əksinə, əqidəsi

yolunda çəkdiyi əzaba, o yoldakı şəhidliyə heyranlıq duyulur. Tahirə Qürrətüley-ni ruhanilərə qarşı düşmənçiliyi dini qayda-qanunların yenilənməsi, ümumi-ictimai nizamın qorunması, xalqın rifahı, xüsusilə də qadın azadlığının təmin olunması naminə idi. Tahirə bu uğurda meydana atılan ilk və yeganə qadın idi. Hələ o dövrdən bəlkə də bir əsr sonra belə İranda ikinci belə inqilabçı qadın, xüsusilə şair qadın yetişmədi. Tahirə həm əqidəsi, həm intellekti, həm də poeziyası ilə misilsiz idi.

*Onun zülflərinin sorağı üçün,
Onun ay üzünün fərağı üçün,
Onun yol üstündə torpağı üçün,
Tökülür beləcə bu qanım mənim.*

Tahirə Qürrətüley-n bir ilahiyyətçi olaraq, Babiliyi qəbul edən ilk 18 nəfərdən biri idi. Baba ilk inananlardan olması onun eyni zamanda ilk idealları olan hərəkətçi olmasına zəmin yaratdı. Tahirənin uğuru onda idi ki, o, öncə özünü dəyişdi, cəmiyyəti dəyişmək üçün özündən başlamağın əsas olduğunu göstərdi. İdeallarına doğru irəlilədikcə əhatə dairəsi qismən genişləndi. Bəlkə də bu qism onun ideyalarını daha çox inkişaf etdirirdi. Çünki tərəqqini boğan və maneə törədən konvensiya əhatə dairəsinin genişliyindən asılıdır, bir də problemin həlli yönündəki cərəyandan. Bəhai dininin yayılmasındakı həmin önəmli cərəyan, elə Tahirə Qürrətüley-nin özü idi.

Ümumiyyətlə, hər dinin yayılmasında bir ideal qadınla əlaqəli paradıqma var. Məsələn, induizmdə fədakar qadın Sita, xristianlıqda İsa anası Məryəm, İslamda Məhəmməd peyğəmbərin qızı, cənnət xanımlarının seyyidəsi həzrəti Fatimə (təbliği sahəsində Hz. Rəbiyyə xanım) olduğu kimi, bəhai dinində də Tahirə Qürrətüley-n önəmli yer tutur. Amma bu qadının öncəkilərdən fərqi vardı – Tahirə digərləri kimi hadisələrin xaricində deyildi, bilavasitə içində və aparıcı fiqurlarından biri idi.

*Ey uymuş olan, sevgili gəldi, oyan,
Silkələ bir özünü, bir az tez oyan.
İndi O, sevgiyə lütfə gəldi,
Ey sevgilinin aşiqi-zarı, oyan.
Gəldi baş ucuna tabibi-canın,
Ey könlü yorgun düşmüş, oyan.
Ey sevgilinin sərxoşu olan,
Qəmi aparən şərəb gəldi, oyan.
Ey ayrılığa düşmüş olan,
İştə yara qovuşma dövrü, oyan.
Ey xəzəndən solmuş olan,
İndi bahar zamanı oldu, oyan.
Yepyeni il, yepyeni yaşamdır artıq,
Paramparça olmuş ey ölü, oyan.*

Tahirə Qürrətüleyin son dərəcə gözəl qadın idi. Yaxşı təhsil almışdı, natiqlik onun xüsusi sənəti idi. Babın yaratdığı yeni dinlə tanış olduğu anda qəbul etmişdi, bununla kifayətlənməyib “Bəyan”ın təbliğatçısı olmağa qərar vermişdi. Babilik bütün dinlərin vəhdəti idi və bu din qadınların çadra bürünməsinə gərək duymurdu. Belə olan təqdirdə Tahirə çadradan imtina edən ilk qadın oldu. Lakin onun gözəlliyini, səsinin bəlağətini görənlər ona doğru bu və ya digər şəkildə yaxınlaşmağa başladılar. İnsanların bu dinə rəğbəti və inamı bir az da Tahirənin gözəlliyinə rəğbət idi.

Tahirə artıq ailəsini və uşaqlarını tərk edib tamamilə Babilərə qoşulmuşdu. İslam qanunlarının əksinə Babilər üçün gündəlik ayinləri yerinə yetirmək (namaz qılmaq) məcbur deyildi və Tahirə ilk olaraq bu ayinləri yerinə yetirməkdən imtina etdi. O, minbərə çıxıb öz doğmalarını da xalqa zülm edən digər saray nöqərləri mollalar kimi lənətləyir, xalqı üsyana çağırırdı. Qısa müddətdə Tehrana, Təbrizə, Kərbəlaya, sonra Bağdada səfər edərək Babiliyi yayırdı.

Tahirənin coşqun nitqi və fəvqəladə qabiliyyətləri xalqı həqiqətlərə mollaların dediklərindən daha çox inandırır və getdikcə Babi cərəyanının sırası genişləndirdi. Bu durum ilk növbədə onun atasının, əmisinin və əri Məhəmmədin zərərinə idi. Çünki onların hər üçü İslam dininin təbliğçiləri idi. Atasını və əmisi din üzrə yüksək mövqelər tutmuşdular, əri Molla Məhəmməd şair, tarixçi və təbliğatçı idi, amma vəzifə etibarını müəllimlik edir, din dərsləri verirdi. Belə olan halda onların Tahirəni dəstəkləməsi mümkün deyildi, Tahirəni dəstəkləmək islamı inkar etmək idi, bu işə həm onların işlərini itirməsinə gətirib çıxarar, həm də cəmiyyətin nəzərində yalançı və xain damğası ilə təhdid edərdi. Bu səbəbdən hər üçü öncə Tahirəni yolundan döndərməyə çalışdılar, bir nəticə hasil olmayacağını anladıklarında qızın ölümünə razı oldular, hətta özləri bu işin icrasına dəfələrlə təşəbbüs etdilər.

Babiliyin getdikcə daha çox yayıldığı bir vaxtda Bağdad valisi müftisinə məktub yazaraq İraqi-ərəbin, xüsusilə Kərbəla, Bağdad, Nəcəf və Kazımeynin şiə və sünni ruhaniləri Zərrintac Tahirə Qürrətüleyin adlanan o qadının İraqdan çıxarılmasını tələb etdiyini bildirmiş və bu işin tez bir zamanda yerinə yetirilməsini əmr etmişdi. Müfti Şeyx Mahmud Tahirəni və əqidədaşlarını qaçırmağa çalışarkən yaxalanmış və onları təkrar İran sərhədindən yola salmışdı.

Tahirə insanları cahillikdən çıxarmaq, nadanların qaranlığından qurtarmaq üçün Babın açdığı həqiqət qapısından keçmişdi. Bu keçid həm də poetik qələmlə dramatik bir ömrün birləşməsi idi. 1850-ci ildə Babın edamı ilə Tahirənin yaradıcılığının ən məhsuldar dönəmi başlamışdı. Tahirə ustadının yolunu davam etmək üçün sətiraltı mənalar kəsb edən şüarlardan – şeirlərdən istifadə etməli idi. Edirdi də.

Tahirə Qürrətüleyinin şeirləri Babiliyin yayılmasında böyük rol oynadığı kimi, Babilərin özlərinin də fikirlərini üstüörtülü olaraq

izhar etməkdə köməyə yetirdi. O şeirlərdə mistik abı-hava vardı, eynən Tahirənin özündə olan mistik cəhətlər kimi.

Necə ki, öz Həqiqətinə etiqad edən Bab – Seyyid Əliməhəmməd (1819-1850) 31 yaşında əynində ağ ərəbi köynəyi – kəfəni ilə ölümə gedərkən, göz bəbəyim – Qüttətüleynim dediyi o pak, təmiz qızın yazdığı şeiri söyləyirdi:

Sən bir İsgəndər mülküsən,

Mən yolların qələndəri.

O, xoşdursa sənin olsun,

Bu, pisdirsə -mənim yerim.

Ətaullahla birgə ölümə addımlayan müridi Hacı Məhəmmədəli də Tahirənin şeirini oxuya-oxuya mürşidinin başına dolanırdı.

Nöqtə dairədə axtaran oldu,

Səndən özgəsini görə bilmədi.

Ağıl bu ailəmdə axtaran oldu,

Səndən özgəsini görə bilmədi.

Məsud da axtardı Bahirə kimi,

Səndən özgəsini görə bilmədi.

Axtardı qatbaqat, pərdə-bə pərdə,

Səndən özgəsini görə bilmədi.

Tahirə Qürrətüleyn Quranı təfsir etməklə təkcə öz qabiliyyətini göstərmirdi, əksinə, öz əqidəsini və yolunun həqiqət olduğunu təsdiq etdirirdi. İndi də Bəhailiyin geniş araşdırılmasını qeyd edənlər var, mənə görə, bu aşkar bir nəticəni yenidən təcrübədən keçirməkdir. Allahın varlığına şahidlik edən insan onun davamlı vəhylərinin olmasını da qəbul etməlidir. Bu Quranın təfsirində və hədislərdə qeyd olunur. Diri olanın – Əbədi Varlığın fəaliyyəti haqqında mübahisə etmək məntiqsizdir.

Tahirənin fəaliyyəti, əlbəttə, dövrün iqtidarının xidmətində olan, çirkli əməllərinin təmizlənməsində vasitə rolunu oynayan

məscid imamlarını, sözdə dini liderləri narahat etməyə bilməzdi. Çünki Tahirə Quranı düzgün təfsir edirdi, xalqı inandırırdı ki, Quranda xalqa edilən haqsızlıqlar yoxdur, bunlar mollaların yalanı, işlərinə gəlidiyi kimi təfsir etdikləridir ki, onlar Qurana, dolayısı yolla Allaha iftira atırlar. Dini qanunlar adı ilə insanların, xüsusilə qadınların azadlıq haqlarını əllərindən alırlar.

Ailə həyatındakı boşluqlar, ictimai qınağın təsiri, cəsarətindən dolayı qarşılaşdığı çətinliklər onu İranda nə qədər gözdən salsada, əqidəsi uğrunda edama qədər getdiyi yol onu Babilikdə ən əhəmiyyətli şəxslərdən biri etdi. İranda qaranlıq sarayların kölgəsində “uyuyan” məscidlərin arasına bir işıq seli kimi düşən Babilik və onun parlaq təbliğçisi, Şərq qadınlarının azadlıq lideri 33 yaşında (bəzi mənbələrdə 35 yaş göstərilir) boğularaq öldürüldü.

Böyük Britaniya şərqşünası Eduard Qranvil Braun (eyni zamanda yazıçı, tərcüməçi, alim, Bəhai dinini qəbul etmiş, Babın “Bəyan” kitabını ingilis dilinə tərcümə etmişdir) “İnqilabi-İran” əsərində Tahirə haqqında yazırdı: *“Fars ölkəsində Qürrətüleyin kimi gənc bir qadının ortaya çıxması nadir hadisədir, demək olar ki, bir möcüzədir. Möhtəşəm gözəlliyi, intellektuallığı, bəlağətli danışığı, qorxmazlığı, sədaqəti kimi şəhidliyi də əzəmətlidir və bu ona həmfikirləri arasında da misilsizlik və ölümsüzlük qazandırmışdır. Bəhai dininin özündə bir əzəmət var, olmasaydı belə, bu kifayət idi ki, Babilik Tahirə Qürrətüleyin kimi bir qəhrəman çıxardığı üçün o əzəmətə iddia etsin”*.

Nəsrəddin şahın özəl doktoru, tibb professoru dr. Blank “İranlılar” adlı kitabında yazır. *“Tahirəni sarayda bir gün həbs etdilər, ertəsi gün Ayna Sarayında şahın hüzuruna çıxardılar. Nəsrəddin şah öncə onu mədh etdi, özəlliklə şeirlərini çox bəyəndiyini ifadə etdi, sonra “Sizin kimi bir qadının yeri sarayda olmalıdır, siz saraya layiqsiniz. Əgər dininizdən əl çəkib Babilərlə bir daha görüşməyəcəyinizə söz versəniz, Şahənşahın xatunu ola*

biləcəyinizi də mən söz verəcəyəm”, – dedi. Tahirədən rədd cavabı aldı və onun edamına qərar verənədək Tehranda müftinin evində zindana atılmasını əmr etdi.

Avstriyalı yazıçı və şair Marie von Najmájer (əslən Macarıstan kral ailəsindəndir) “Curret-ül-Eyn” (Vyana, 1874, 211s.) poemasının sonundakı qeydlərində yazır: “...düşmənləri tərəfindən ilk ictimai çıxışları onun şəxsi hisslərinin ən kobud şəkildə açıqlanması kimi dəyərləndirilirdi. Halbuki, tədqiqatlar onun Babı şəxsən tanımadığını, ideyalarını təbliğ etdiyini təsdiq edir. Onların özlərinin də bəziləri Qürretüleynin mübarizəsini tam olaraq Babilərin qanlı mübarizəsi ilə əlaqələndirmirdilər. Babdan sonra sektada birinci nüfuzlu şəxs Tahirə idi.

O, mübarizəsini davam etdi, digərləri isə sabun köpüyü kimi yoxa çıxdılar. Qeyd edirəm ki, “Gurret-ül-Eyn” adını alması onun xarakterinin yüksək qiymətləndirilməsi və əlbəttə, göz oxşayan gözəlliyinə əsaslanırdı. Fars ölkəsində o dövrdə mövcud olan klassik frazalar işlənirdi ki, şəxsin qeyri-adi sadəliyini bildirirdi. Həmin frazalar onun haqqındakı digər məlumatlarda da xatırlanır. “Une simplicité presque cho quante”, “Gobineau”da bu frazaların özünəməxsusluğu, varlığın böyüklüyünü bildirdiyi qeyd olunur, bu da mənə haqq qazandırır deyim ki, istifadə olunan frazalar aydın olmayan və yarımərəklənmiş şəkildədir, çünki onun öz düşüncələrini və əqidəsini fars ölkəsində açıqcasına söyləməyə gücü çatmazdı.”

Diyarbəkirlili yazar Süleyman Nazif Əziz “1923 – Kanaat Kütübhanəsi” kitabında yazır: *“Babiləyin təsiri İranda hələ də mənəvi olaraq davam edir. Qaldı ki, hərəkət, bu din XIX əsrin dava, iman, ideal, cəsarət, elm və gözəllik baxımından Janna De Arkdan daha üstün olan Zərrin Tac adlı bir qəhrəman yaratmışdı ki, əsli türkdür. Babilərin təmizlər təmizi mənasına gələn Tahirə adlandırdıqları bu xariqülədə gözəl qız dünya tarixində az ərkəyin göstərdiyi cəsarət və təmizürəkliliklə ölümə gedib”.*

Həzrət Əbdül Bəhanın Tahirə haqqında yazdığı tarixçədə oxuyuruq: *“Ah, ya Qürrətüleyn! ... Sən min Nəsrəddin şaha dəyərsən. Cəlladlar sənin küllünü Tehranın üfüqlərinə deyil, o üfüqlərdən başəriyyətin ürəyinə səpələdilər. Hər ürək sənin məzarındır!”* (farscadan tərcümə: Süleyman Nazif Əziz) İslam tədqiqatçılarına görə Tahirə çox fərqli arxetipdir. O, cəmiyyət üçün təhlükəli bir fiqurdur, elə bir fiqur ki, onda bütün elmi, dini, ədəbi biliklərlə birgə cazibədar fahişənin paradiqması var. Tahirənin fəaliyyəti qadınlara həddindən artıq sərbəstlik verməyin təhlükələri mövzusunda bir dərstdir. Fars tarixçilərinin biri Tahirə Qürrətüleyn haqqında yazır:

“Allah qadınları kişilər üçün bir növ imtahan olaraq yaradıb. Müsəlmanlara şərab necə qadağan edilibsə, belə qadınlar da qadağan edilməlidir. Gözəl qadınlar təvazökar olmurlar, onlar ya yağış gətirərlər, ya da quraqlıq – hər ikisi viranlıq yaradır. İranda belə bir qadın var idi – Tahirə Qürrətüleyn”.

İslam məmləkəti İranda Tahirə Qürrətüleynin əkdidi toxumlar özündən sonra göyerməyə başlayır. Ondən sonra mübarizəsini davam edən Həzrət Bəhəullah (Tehran, Qacarlar 1892, əsl adı Mirzə Hüseynidir (ərəbcə “Allahın Nuru”), Bəhai dinini ilk qəbul edənlərdən, Seyid Əliməhəmməd Babın ardıcılardan biridir. Babın və Tahirə Qürrətüleynin edamından sonra həbs edilir. 1863-cü ilin baharında Bəhəullah Özünü Babın vəd etdiyi İlahi Zühur elan edir. Hazırda Bəhai dininin banisi sayılır. 40 il məhbəs və sürgün həyatı yaşadıqdan sonra 1892-ci ildə dünyasını dəyişir) buyurur: *“Şeytan o kəsdir ki, insan övladının ruhani tərəqqisinin yüksəlişinə mane olur və onu saxlayır”.* Bəli, Tahirənin niqabını atması namussuzluq deyildi, qadın hüquqlarının müdafiəsi idi. Niqab qadının üzündə yox, əxlaqında, davranışında, düşüncəsində, fəaliyyətində olmalıdır. Qadın təhsil almalı, cəmiyyətin elmi, mədəni inkişafında rol oynamalıdır. Tarix sübut etdi ki, üstünlük əzələ gücündə deyil. Fiziki güc Tahirəkimilərin sayəsində əhəmiyyətini itirdi. Ağıl, düşüncə və elm güc ölçüsünün meyarı sayıldı.

Azərbaycanın istər keçmiş, istərsə də müasir tarixində dərin iz qoymuş, həqiqi milli mübarizə yolu keçmiş maarifçi qadınların sayı elə də çox deyil. XX əsrin barmaqla sayılması bir neçə qadın ismi istisna olmaqla, axtaran nəzərlərimiz adətən bizə mifik Koroğlu və Nəbilərin zövcələrinin adını gətirir. Tahirə Qürətüleyin kimi bir üsyankar mücahidin, haqq və ədalət carçısı olan türk qadınının həyat və fəaliyyəti cəmiyyətimizdə yetərinə araşdırılmadığı üçün örnək səviyyəsinə qalxmayıb. O, həm haqsız saydığı dini qaydalara, xalqı və insan azadlığını əzən rejimlərə qarşı savaşı, meydanlara atıldı, həbslər, işgəncələr gördü, edama qədər mübarizəsindən dönmədi. Bu baxımdan Tahirənin həyatı tariximizin həqiqi qəhrəmanlıq səhifələrindən biri kimi öyrənilməyə layiqdir.

Adilə Nəzər – Nəzərova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, şair

Araz Şəhrilinin “Səfəvilər: paralellər, ehtimallar, həqiqətlər...” əsərindən

Tarixin təkrarlanması bir səbəbi də odur ki, həmin tarixi hadisələrin iştirakçıları fərqli zamanlarda, lakin oxşar coğrafi-siyasi şəraitdə və eyni regionda yaşayır, fəaliyyət göstərirlər.

Bu isə, öz növbəsində, bənzər qərarların verilməsinə, oxşar forma və metodların seçilməsinə gətirib çıxara bilər. Əslində, başqa cür mümkün də deyildir.

Hər bir dövlətin xarici siyasətinin istiqamətlərini və xarakterini məhz onun yerləşdiyi coğrafi məkanın şərtləri diktə edir.

Yuxarıdakı fikrə əsaslanaraq deyə bilərik ki, Əhəmənilər imperiyası ilə Makedoniya dövləti arasında müharibə istənilən halda baş verməli idi. Bu savaşı İranın və Yunanıstanın yerləşdikləri coğrafi ərazilərin şərtləri alovlandırmış, III Daranın bacarıqsızlığı və Makedoniyalı İsgəndərin istedadı isə bəlli nəticələri yaratmışdır. Lakin coğrafi-siyasi rəqəbdən baxsaq görərik ki, bu nəticələrin özü də kifayət qədər nisbidir. İrani və Orta Asiyalı işğal etmiş Makedoniyalı İsgəndər qısa müddətdən sonra özünü Əhəmənilərin varisi kimi aparmağa başladı. Onun ölümündən sonra (e.ə. 323-cü il) keçmiş Əhəməni ərazilərində möhkəmlənmiş makedoniyalılarla (Selevkilərlə) Misirdə və Yunanıstanda qurulmuş digər Makedoniya dövlətləri arasında qanlı müharibələr qısa fasilələrlə e.ə. 321-ci ildən e.ə. 168-ci ilədək davam etdi.

1514-cü ildə baş vermiş Çaldıran döyüşünü məzhəbçiliklə əlaqələndirənlər unudurlar ki, 1473-cü ildə Otluqbeli savaşında bir-birini qılıncdan keçirən hər iki tərəf – həm ağqoyunlular, həm də osmanlılar hənəfi məzhəbində olan türkmənlər idi.

Haşiyə: Yazımızın bu yerində daha iki maraqlı paraleldən söz açaq...

Birinci paralel: Həm Sultan Uzun Həsənlə Sultan Mehmed Fateh arasında Otluqbeli döyüşü, həm də Sultan Uzun Həsənin nəvəsi Şah İsmayıl Sultan Mehmed Fatehin nəvəsi Sultan Səlim arasında Çaldıran savaşı eyni vaxtda – avqust ayında (müvafiq olaraq, 11 və 23 avqust tarixlərində) baş vermişdir.

İkinci paralel: Çaldıran döyüşündə Şah İsmayılın atı vurulduqdan sonra osmanlı əsgərləri onu hər tərəfdən mühasirəyə almağa başlayarkən Şaha çox bənzəyən Əli ağa Əfşar irəli atılaraq “Şah mənəm” sözləri ilə yeniçərilərin diqqətini özünə cəlb edib hökmdarın həyatını xilas etmişdi. Əli ağanı əsir alıb qətlə yetirmiş osmanlılar Şahı öldürdüklerini güman etmişdilər. Otluqbeli savaşında isə Şah İsmayılın eyni duruma düşmüş babası Sultan Uzun Həsəni ona çox bənzəyən Alpaut Pir Muhəmməd eyni üsulla – “sultan mənəm” deyərək xilas etmiş, özü isə əsir düşmüşdü.

Bu haşiyədən sonra bəhsimizə davam edək... Şiə Şeyx Cüneydi sünni şirvanşahla şiə qaraqoyunlular, şiə Şeyx Heydəri isə sünni şirvanşahla sünni ağqoyunlular qətlə yetirmişdilər. Sünni Osmanlıya qarşı mübarizə aparən sünni Misir məmlüklərinin ən yaxın müttəfiqi şiə Səfəvilər idi. Yenə də sünni Babur şah sünni Şeybani xanla müharibədə yalnız şiə Şah İsmayıl arxalanırdı. Bu misalları ona görə çəkdik ki, orta əsr insanların dini fanatizmdən kifayət qədər uzaq olduqları, proseslərə rəşional və pragmatik yanaşdıqları aydın şəkildə görünsün.

Geosiyasətin eyni məkanda, lakin müxtəlif dövrlərdə doğurduğu digər analogi nəticələrə nəzər salaq:

VI əsrin ortalarında Orta Asiya regionunda böyük və güclü Abdalı imperiyası mövcud idi. Altayda və Monqolustanda isə tarixin ən qüdrətli imperiyalarından biri – Göytürk xaqanlığı qurulmuşdu. 560-cı ildə Abdalı şahı Qatfar göytürklərin diplomatik missiya ilə göndərilməsinə qarşılıq olaraq hücumun təşkil olunması barədə göstəriş verdi və Göytürk elçiləri qətlə yetirildi. İstəmi xaqanın əmri ilə böyük Göytürk ordusu Orta Asiyaya soxuldu. Abdalı qoşunları həlledici döyüşü qəbul etməyib geri çəkildilər. Buxara, Səmərqənd və digər şəhərlər göytürklərin əlinə keçdi, Daşkənd şəhəri yandırıldı. 565-ci ildə Qarşi şəhəri yaxınlığındakı döyüşü uduzduqdan sonra abdalılar Faqoniş adlı knyazı özlərinə yeni şah seçərək müqaviməti davam etdirdilər də, bir neçə illik aqoniyadan sonra Abdalı dövləti süquta uğradı.

XIII əsrin əvvəllərində bu faciəli hadisələrin üstündən təxminən yeddi əsrə yaxın bir vaxt keçmişdi. Orta Asiya regionunda böyük və güclü Xarəzmşahlar imperiyası mövcud idi. Altayda və Monqolustanda isə tarixin ən qüdrətli imperiyalarından biri – Yekə Monqol Ulusu qurulmuşdu. 1218-ci ildə Xarəzmşah Əlaəddin Muhəmməd monqolların ticarət karvanına hücumun təşkil olunması barədə göstəriş verdi, ardınca isə bunun səbəbini aydınlaşdırmaq üçün gəlmiş monqol elçiləri qətlə yetirildi. 1219-cu ildə Çingiz xaqanın əmri ilə böyük monqol ordusu Orta Asiyaya soxuldu. Xarəzm qoşunları həlledici döyüşü qəbul etməyib geri çəkildilər. Buxara, Səmərqənd və digər şəhərlər monqollar tərəfindən məhv edildi. Yandırılmış şəhərlərdən biri yenə də Daşkənd idi. 1220-ci ildə Orta Asiya türkləri şahzadə Cəlaləddini yeni xarəzmşah kimi tanıyaraq onun rəhbərliyi altında müqaviməti davam etdirdilər də, 12 illik aqoniyadan sonra, 1231-ci ildə Xarəzmşahlar dövləti süquta uğradı.

Abdalı–Göytürk və Xarəzm–Monqol münasibətlərinin hər ikisində karvanların qarət edilməsi, elçilərin öldürülməsi, daha doğrusu, bu

hadisələrin müqayisəsindən ortaya çıxardığımız paralel bir təsadüf olsa da, bunların ardınca baş vermiş müharibələr zərurət idi. İlk baxışdan elə görünə bilər ki, hər iki halda hərbin səbəbi məhz səfirlərin qətli olmuşdur. Əslində isə, coğrafi-siyasi məkanlar arasında müharibənin zərurətə çevrilməsi elçilərin öldürülməsinə gətirib çıxarmışdır. Savaşa başlamaq üçün istənilən halda bir bəhanə tapılmalı idi.

Haşiyə: Maraqlı bir məsələyə də diqqət yetirək... Tarixşünaslıqda Göytürk imperiyasının 552–603-cü illərdə mövcud olduğu göstərilmişdir. Lakin Göytürk dövlətinin əsası, faktiki olaraq, 545-ci ildə qoyulmuşdur. O vaxt oğuzlar on birinci jujan xaqanı Anaxuana qarşı qiyam qaldıraraq Aşina nəslindən olan Bumını özlərinə xaqan seçmişdilər. 603-cü ildə bu xaqanlıq iki hissəyə – Qərbi və Şərqi Göytürk xaqanlıqlarına bölünmüşdür. Beləliklə, göytürklərin vahid dövlətçilik dövrü 58 il çəkmişdir.

Yenə də, tarixşünaslıq Monqol imperiyasının 1206-cı ildə qurulduğunu, 1294-cü ildə ayrı-ayrı xanlıqlara bölündüyünü qəbul edir. Əslində isə, Monqol dövlətinin təməli 1203–1204-cü illərdə Çingiz xanın həyata keçirdiyi islahatlarla qoyulmuş, 1205-ci ildə naymanlar və merkitlər, eləcə də Çingiz xanın əsas rəqibi olan Camuqa üzərində həlledici qələbələr qazanılmışdır. 1206-cı ilin qurultayında isə artıq baş vermiş fakt, sadəcə, rəsmiləşdirilmişdir. 1262-ci ildə Hülakü xanla Berke xanın

ulusları arasında başlanmış və fasilələrlə 1358-ci ilədək davam etmiş qanlı müharibələr monqolların mərkəzləşdirilmiş imperiya sistemində güclü zərbə vurmuş, onun tamlığını, bütövlüyünü pozmuşdur. Göründüyü kimi, monqolların da vahid dövlətçilik dövrü 58-59 il sürmüşdür.

Belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, Xarəzmşahlar dövlətinin taleyi Abdalı dövlətinin taleyinə, Monqol xaqanlığının taleyi isə Göytürk xaqanlığının taleyinə bənzəyir. Xarəzm–Monqol münasibətləri Abdalı–Göytürk münasibətlərinin təkrarıdır. Bu paralellərin əsas səbəbi odur ki, sözügedən dövlətlər eyni coğrafi məkanlarda yerləşirdilər. Xarəzmşahlar dövləti Abdalı dövlətinin, Monqol xaqanlığı isə Göytürk xaqanlığının varisi və davamı idi.

Beləliklə, xalqlar, dillər, dinlər, quruluşlar dəyişir, amma coğrafi şəraitin diktə etdiyi şərtlər dəyişməz olaraq qalır. Eyni yanaşma yalnız müharibələrə və konfliktlərə aid deyildir. Sonuncu İran–Türkiyə savaşı Osmanlı imperiyasının təşəbbüsü ilə 1821-ci ildə başlanmış, 1823-cü ilədək davam etmiş və tarixə ən humanist müharibələrdən biri kimi düşmüşdür. Şahzadə Abbas Mirzə Qacarın türk ordusu Osmanlı qoşununu məğlub edib Şərqi Anadolunun əhəmiyyətli bir hissəsini ələ keçirmişdi. Diqqətəlayiq

haldır ki, hərbi əməliyyatların gedişində Qacar döyüşçüləri nə hərbi əsirləri öldürmüşdülər, nə də mülki əhalini qarət etmişdilər.

Qacarlar cəng meydanında qalib gəlsələr də, məhz onların təşəbbüsü ilə 1823-cü ildə Ərzurum sülh müqaviləsi imzalanmış və Şahzadə Abbas Mirzə öz döyüşçülərini Osmanlı torpaqlarından çıxarmışdır. 1824-cü ildən bugünədək – 196 ildir ki, bu iki ölkə arasında heç bir ciddi münaqişə baş verməmişdir. Sözsüz ki, iki əsrlik sülh dövrü də xalqların və liderlərin xoş məramlarına görə deyil, yenə də həmin coğrafi məkanların iradəsi ilə davam edir.

Konkret bu situasiyanın səbəbləri və şərtləri bəlli olsa da, başqa tədqiqatın mövzusu olduğuna görə bəhsi burada yekunlaşdırırıq.

Araz Şəhrili

Araşdırmaçı – yazar.

Adil Cəfəqəş

QALIB

Fırlada bilmədi iyi bu cəhrə,
Ay aman, hardasa girişim qalıb !
Eşq adlı hanamın kirkidi sındı,
Bir qucaq arğacım, ərişim qalıb !

* * *

Danışdım, dedilər kiri yarımçıq,
Xırda yarımçıqdı, iri yarımçıq.
Biri tamamlanıb, biri yarımçıq,
Üst - üstə tökülüb, hər işim qalıb

. * * *

Artıq boş - boşuna gəzən veyiləm,
Qupquruyam, yox heç nəyim yeyiləm.
Mən indi sən görən Adil deyiləm,
Bircə o gördüyün yerişim qalıb.

ASILIB

Həsət kəndiriyə baş barmağımdan,
Ümidə uzanan əlim asılıb.
Sənə deyilməmiş sözlərim qalıb,
Ağzımın içində dilim asılıb.

* * *

Kimlərinə nəyə lazım bilməsi,
Gəl toxu, bu eşqin artsın ilməsi.
Dilinin ucundan bir yox kəlməsi,
Titrək dodağından bəlim asılıb.

* * *

Gəl, göz yaşlarını yu qəlb evimdə,
Təmizdi, durudu su qəlb evimdə.
Göndər də eşqini, bu qəlb evimdə,
Xalça döşənibdi, kilim asılıb.

* * *

Eşqindən söz adlı zəmin məst olub,
Kəmin lal dayanıb, cəmin məst olub.
Adil Cəfəkeşəm, bəmin məst olub,
Sazımın telindən zilim asılıb.

ƏL DƏ

Səni gözlədiyim ilə yaxındı,
Dönməynən paxıla, cığala, gəl də.
Yığınən yollardan şairin gözün,
Alqışa, əhsənə, sağola gəl də.

* * *

Qalsa da gəncliyim girov Laçında,
Yaşadım eşqinin ehtiyacında.
Gəl gəzsin əllərim ipək saçında,
A quzu ceyranım, sığala gəl də.

* * *

Yox bizə danışan, yox dinənimiz,
Hələ alovlu yuq, yox sönənimiz.
Qayıt gəl, qayıt gəl qoy dünənimiz,
Dönsün əfsanəyə, nağıla, gəl də.

* * *

Qoyma yolda qala araba, qoyma,
Var qohum, var elat, var oba, qoyma.
Yıxıb qəlb evimi xaraba qoyma,
Qoyma ki, iç dünyam dağıla, gəl də.

* * *

Adiləm, ta səbrim olub bir tikə,
Ömrüm tükə bənddi, sənsiz bir tükə.
Mən elə qısqancam, qayıtsan bəlkə,
Ürəyim dincəlib ağ ola, gəl də.

Adil Cəfəkeş

Azərbaycan Yazıçıları

və Aşıqlar birliklərinin üzvü,

şair-aşıq, saz müəllimi.

Təvəkkül Goruslu

XURAFAT

Bir millətin, camaatın,
Döndər üzün dinə sarı.
Al ləzzətin hər saatın,
Nadanlığı dinə sırı!

* * *

Qoyma açsın gözlərini,
Qoyma desin sözlərini,
Gətir yerə dizlərini,
Söylə dindi yoxu- varı!

* * *

Təbəssümlə, gülə-gülə,
Şüurları iflic elə.
Qoyma dinə, gələ dilə,
Ayılmasın kuru, karı.

* * *

Ye, iç , öldür şəhvətini,
Götür, dağıt sərvətini,
İnsanlığa nifrətini,
Dindən uzaq “din” lə sarı!

* * *

Götür üzdən ar, isməti,
Qalmasın heç əlaməti,
Xurafatdı nəhayəti,
Bilməyənlər bilsin barı!

NIYƏ

Quran yerə nazil olub gəldisə,
Niyə bəşər mövhumata qapıldı?
Haqq yolunu insan görüb bildisə,
Niyə bəşər xurafata qapıldı?

* * *

Baş üstündə tutub , bayraq eyləyib,
Məzmununu silib qıraq eyləyib,
Şüurlara silah- yaraq eyləyib,
Niyə bəşər cəhalətə qapıldı?

* * *

Nə çox oldu öz ağıyla yozanlar,
Din söyləyib , dinin kökün qazanlar,
Əldə kitab yoldan çıxıb azanlar,
Niyə bəşər rəzalətə qapıldı?

* * *

Cavabını deyən yoxdu bu sirrin,
Qan içində hər qarışı bu yerin,
Nə zamandı vurur, qırır bir- birin,
Niyə bəşər şəhadətə qapıldı?

* * *

Qardaş deyir dildə insan insana,
Adəm oğlu asi olub cahana,
Qulaq verən yoxdu aha, amana,
Niyə bəşər fəlakətə qapıldı?

XALQIM

Torpaqdan uzaqdı, yurddan uzaqdı ,
Yad olub, yadlaşıb yurduna xalqım!
Sən demə quzudu, qurddan uzaqdı,
Naxələf çıxıbdı qurduna xalqım!

* * *

Çoxdandı bölünüb, para- paradı,
Dörd yanı qan verən dərin yaradı,
Nə torpaq aradı, nə yurd aradı,
Bürünüb, bükülüb dərdinə xalqım.

* * *

Namus əldən getdi, qeyrət yeyildi,
Namərdlər önündə düşdü, əyildi,
Üzünə hədələr, hədyan deyildi,
Bir kərə baxmadı ardına xalqım!

* * *

Bir yanda şəhidlik, bir yanda düyün,
Çal – çağır batırıb ağı səs- küyün,
Zatından igiddi, olub ərköyün,
İtaət eyləyir hər dinə xalqım!

* * *

Düzəlt qamətini, hələ gec deyil,
Hay torpaq qaytarmaz, diğə gic deyil,
Vallah, bu etdiyən, kişi, öc deyil,
Arxa ol, dayaq ol orduna xalqım!

* * *

Alınsın Qarabağ, gülsün Zəngəzur,
Həm Göyçə, İrəvan tapsınlar hüzur,
Təvəkkül hissənə qapılıb yazır,
Sadiq ol kökünə, irqinə xalqım!

Təvəkkül Goruslu

Şair.

“YAZARLAR” jurnalı N: 01 (01)
Yanvar - 2021

Təsisçi və Baş redaktor
Zaur Ustac

FƏXRİ REDAKSIYA HEYƏTİ

Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Lev Tolstoy, Əhməd bəy Ağaoğlu, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Cek London, Əliqulu Qəmküsar, Vintsas Kreve, Üzeyir Hacıbəyov, Pənahi Makulu, Səməd Vurğun, Şəhriyar, Bayram Bayramov, Hüseyn Arif, Bəxtiyar Vahabzadə, Cabir Novruz, İldırım Əkbəroğlu (Füzuli), Alı Mustafayev, Mustafa Müseyiboğlu, Ülvi Bünyadzadə...

Texniki redaktor
Tuncay Şəhrili

Məsul katib
Araz Şəhrili

Ünvan: Az – 1012, Bakı, M. Xiyabani, 14a

zauryazar@mail.ru

yazarlaraz@yandex.ru

WWW.YAZARLAR.AZ

Telefon: 430 – 14 -81   (+994) 70-390-39-93

Çapa imzalanıb: 05.01.2021

“Yazarlar” jurnalının redaksiyasında yığılıb səhifələnib. “El kitab çapı” mərkəzində çap olunub. Sifariş. N:14 Tiraj:100 (Elektron variant var). Qyməti: **PULSUZ**.

2319 sayla 16/08/2007 tarixində dövlət qeydiyyatdan keçib. 2021-ci ildən çıxır. Bu ilk sayımızdır. Əvvəlki illərdə 15 xüsusi buraxılışımız olub.

QEYDLƏR

C. ADİL

N. ADİLƏ

Ş. ŞAHNAZ

G. TƏVƏKKÜL

M. TƏRANƏ

U. ZAUR